

EUROPOS KOMISIJOS (ECRI) ATASKAITA APIE LIETUVĄ

(ketvirtoji ataskaita)

Priimta 2011 m. birželio 22 d.

Paskelbta 2011 m. rugsėjo 13 d.

ECRI Secretariat
Directorate General of Human Rights and Legal Affairs
Council of Europe
F-67075 STRASBOURG Cedex
Tel.: + 33 (0) 388 41 29 64
Fax: + 33 (0) 388 41 39 87
E-Mail: combat.racism@coe.int

www.coe.int/ecri

Europos komisijos (ECRI) ataskaita apie Lietuvą

(ketvirtoji ataskaita)

Priimta 2011 m. birželio 22 d.

Paskelbta 2011 m. rugsėjo 13 d.

Šis dokumentas yra vertimas į lietuvių kalbą. Iškilus abejonėms, reikia remtis šio dokumento originalu anglų ir prancūzų kalbomis

TURINYS

ĮVADAS	7
SANTRAUKA	9
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS	13
I. TEISINIŲ NUOSTATŲ BUVIMAS BEI TAIKYMAS	13
TARPTAUTINIAI TEISĖS AKTAI	13
KONSTITUCIJOS NUOSTATOS IR KITOS SVARBIAUSIOS NUOSTATOS	14
- <i>PILIETYBĖS ĮSTATYMAS</i>	14
- <i>KONSTITUCIJA BEI LIETUVOS RESPUBLIKOS PREZIDENTO RINKIMŲ ĮSTATYMAS</i>	15
- <i>TAUTINĖS/ETNINĖS MAŽUMAS REGLAMENTUOJANTYS TEISĖS AKTAI</i>	16
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS NUOSTATOS	17
CIVILINĖS IR ADMINISTRACINĖS TEISĖS NUOSTATOS	20
DUOMENŲ RINKIMAS APIE BAUDŽIAMOSIOS, CIVILINĖS IR ADMINISTRACINĖS TEISĖS NUOSTATŲ TAIKYMĄ	21
PROCEDŪRINĖS TEISĖS	22
II. KOVOS SU DISKRIMINACIJA INSTITUCIJOS BEI POLITIKOS KRYPTYS	22
III. DISKRIMINACIJA ĮVAIRIOSE GYVENIMO SRITYSE	25
IV. RASISTINIS SMURTAS	26
V. NUOMONĖS IR VIEŠASIS DISKURSAS	27
NUOMONĖS IR POLITINIS DISKURSAS	27
ŽINIASKLAIDA	28
VI. PAŽEIDŽIAMOS TIKSLINĖS GRUPĖS	29
ROMAI	29
ŽYDŲ BENDRUOMENĖ	37
KITOS TAUTINĖS/ETNINĖS MAŽUMOS	39
PRIEGLOBSČIO PRAŠYTOJAI IR PABĖGĖLIAI	40
KITI MIGRANTAI	45
VII. TEISĖSAUGOS PAREIGŪNŲ ELGESYS	47
VIII. RASIZMO IR RASINĖS DISKRIMINACIJOS APRAIŠKŲ STEBĖSENA	48
IX. ŠVIETIMAS IR INFORMUOTUMO DIDINIMAS	49
TARPINIO LAIKOTARPIO STEBĖSENOS REKOMENDACIJOS	51
BIBLIOGRAFIJA	53

ĮVADAS

Europos komisiją kovai su rasizmu ir netolerancija (ECRI) įkūrė Europos Taryba. Tai nepriklausoma žmogaus teisių stebėsenos institucija, sprendžianti klausimus, susijusius su rasizmu ir netolerancija. Ją sudaro nepriklausomi ir nešališki nariai, skiriami atsižvelgiant į jų moralinę kompetenciją ir pripažintą patirtį kovojant su rasizmu, ksenofobija, antisemitizmu ir netolerancija.

Vienas ECRI darbo programos ypatumų yra atskira padėties, susijusios su rasizmu ir netolerancija, analizė kiekvienoje Europos Tarybos valstybėje narėje ir pasiūlymų bei rekomendacijų kaip spręsti nustatytas problemas teikimas.

Visose Europos Tarybos valstybėse narėse šis atskiras darbas vyksta vienodomis sąlygomis. Jis vykdomas 5 metų ciklais, o kasmet yra nagrinėjamos 9–10 šalių. Pirmojo etapo ataskaitos buvo parengtos 1998 m. pabaigoje, antrojo – 2002 m. pabaigoje, o trečiojo - 2007 m. pabaigoje. Ketvirtojo etapo ataskaitos buvo pradėtos rengti 2008 m. sausio mėn.

Ataskaitų rengimo darbo metodai apima dokumentų nagrinėjimą, pažintinį vizitą į atitinkamą šalį, vėliau – konfidencialų dialogą su nacionalinėmis valdžios institucijomis.

Rengiant ECRI ataskaitas nebuvo remiamasi tyrimų rezultatais ar liudininkų parodymais. Šios analizės yra paremtos dideliu kiekiu informacijos, surinktos iš įvairių šaltinių. Dokumentų tyrimų pagrindas – daugybė nacionalinių ir tarptautinių rašytinių šaltinių. Organizuojant vizitus vietoje galima tiesiogiai susitikti su suinteresuotais įvairių organizacijų (vyriausybinių ir nevyriausybinių) pareigūnais, siekiant surinkti išsamią informaciją. Konfidencialaus dialogo su nacionalinėmis valdžios institucijomis metu šios, jeigu, jų nuomone, tai reikalinga, gali siūlyti ataskaitos projekto pakeitimus, siekiant pataisyti visas potencialias faktines klaidas, kurių gali pasitaikyti ataskaitoje. Baigiant dialogą, nacionalinių valdžios institucijų pageidavimu jų nuomonės gali būti įtrauktos į galutinę ECRI ataskaitą.

Ketvirtojo etapo ataskaitos yra skirtos įgyvendinimui bei įvertinimui. Jose nagrinėjama, kaip buvo vykdomos ankstesnėse ECRI ataskaitose pateiktos rekomendacijos bei pateiktas politikos kryptių bei priimtų priemonių vertinimas ir nauji pasiekimai ataskaitoje vertinamoje šalyje.

Ketvirtojo etapo ataskaitoje pateikiamos rekomendacijos, kurias yra pageidaujama įgyvendinti pirmiausia. Ne vėliau nei per dvejus metus po šios ataskaitos paskelbimo ECRI įdiegs tarpinės stebėsenos priemonę šių rekomendacijų įgyvendinimui stebėti.

Šią ataskaitą parengė ir už ją yra atsakinga ECRI. Joje aptariama padėtis iki 2011 m. kovo 25 d., o po šios datos įvykusių pasikeitimų šiame dokumente pateikta analizė neapima. Į juos taip pat nebuvo atsižvelgta ECRI išvadose ir pasiūlyme.

SANTRAUKA

Nuo 2006 m. vasario 21 d., kai buvo pateikta trečioji ECRI ataskaita, daugelyje joje nurodytų sričių buvo padaryta pažanga.

Pilietybės įstatymas jau nebekelia klausimų dėl diskriminacijos etniniu ar nacionaliniu pagrindu. 2009 m. Baudžiamasis Kodeksas buvo papildytas rasinės motyvacijos, nesantaikos kurstymo, tam tikrų grupių steigimo, viešo neigimo bei tam tikrų nusikaltimų ar vandalizmo veiksmų paramos nuostatomis. Generalinės prokuratūros Specialiųjų tyrimų skyrius įgijo kompetencijos tirti baudžiamąsias veikas, susijusias su diskriminacija bei nesantaikos kurstymu. Lygių galimybių įstatymas buvo pakeistas, siekiant apsaugoti nuo diskriminacijos nacionalinės kilmės, kalbos, įsitikinimų ar socialinės padėties pagrindu, dabar šis įstatymas reglamentuoja įrodinėjimo naštos pasidalijimą bei teisę asociacijoms bei kitiems juridiniams asmenims atstovauti diskriminacijos auką teisme. Pagal Administracinių pažeidimų kodeksą dabar draudžiama darbo santykių diskriminacija „rasiniu“, etninės kilmės ir religijos pagrindu. Vilniaus regione buvo įdarbinti pedagogai, kurie padeda romų vaikams. Vyriausiojo administracinio teismo sprendimu buvo priteista neturtinė žala romams, kurių neteisėtai pastatyti pastatai buvo nugriauti.

Pagal Įstatymą dėl užsieniečių teisinės padėties prieglobsčio prašytojai, kurie neteisėtai atvyko į Lietuvą ar per ilgai liko šalyje, nėra sulaikomi. Terminas apskųsti su prieglobsčiu susijusius sprendimus tapo ilgesnis. Buvo pasirašytas savitarpio susitarimas tarp Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių komisaro (JTVPK), Valstybės sienos apsaugos tarnybos bei Raudonojo kryžiaus organizacijos, kuris numato valstybės sienos apsaugos pareigūnų mokymus, nuolatinius teisininkų apsilankymus pasienio bei priėmimo punktuose bei informacijos apie prieglobstį teikimą. Kai kurie asmenys, kuriems yra suteikta laikinoji apsauga turi teisę į sveikatos draudimą. Įstatymu jau nėra reikalaujama, kad asmuo būtų gyvenęs šalyje dvejus metus, kol pabėgėlis įgyja teisę į šeimos susijungimą, įstatymu taip pat yra numatyta tokia galimybė nepilnamečiams pabėgėliams.

ECRI sveikina šiuos teigiamus pokyčius Lietuvoje. Tačiau, nepaisant pasiektos pažangos, kai kurie klausimai vis dar kelia susirūpinimą.

Lietuvos ne lietuvių etninės kilmės piliečiai negali būti renkami į prezidentus. 1989 m. Tautinių mažumų įstatymas nebegalioja. Buvo labai mažai bylų pagal Baudžiamojo kodekso 169 straipsnį, kuriuo yra draudžiama diskriminacija. Bylų skaičius, kurios pasiekė teismus pagal BK 170 straipsnį (nesantaikos kurstymo draudimas) bei kaltinamųjų nuosprendžių skaičius yra vis dar labai nedidelis. Dažniausia sankcija už šiuos pažeidimus yra bauda. Planuojama sumažinti Specialiųjų tyrimų skyrių. Dabartinėje praktikoje, NVO beveik negali atstovauti diskriminacijos aukų teismuose. Nėra jokios nuostatos, pagal kurią, organizacijoms, skatinančioms rasizmą, būtų nutraukiamas valstybės finansavimas. Buvo įtarimų, kad klaidingai renkami duomenys apie Baudžiamojo kodekso nuostatų taikymą, o statistiniai duomenys neatspindi teismų nuosprendžių. Atrodo, jog nėra sistemškai renkami duomenys dėl nusikaltimų, įvykdytų rasiniais motyvais bei nediskriminavimo nuostatų taikymo. Lygių galimybių kontrolieriaus kompetencija neapima pilietybės kaip diskriminacijos pagrindo ar nuostatų dėl nepriklausomos pagalbos aukoms. Ši Kontrolieriaus tarnyba neturi galių kreiptis į teismą su skundu dėl diskriminacijos ir dažnai apsiriboja rekomendacijomis bei įspėjimais, o ne nuobaudų taikymu. Šios tarnybos biudžetas buvo stipriai sumažintas.

Prastai koordinuojamos skirtingos mažumų bei kovos su diskriminacija programos. Nėra numatytas joks tokių programų poveikio vertinimas, išskyrus finansinio audito ataskaitas. Žymūs politikos veikėjai savo pasisakymais neišreiškė jautrumo dėl poreikio kovoti su rasizmu bei netolerancija. Romų integracijos į Lietuvos visuomenę programa 2008-2010 metams bei anksčiau vykdytos programos nedavė apčiuopiamų rezultatų,

nepaisant kai kurių teigiamų iniciatyvų švietimo srityje bei mažiau – užimtumo srityje. Trūksta koordinavimo tarp valdžios institucijų, kurios įgyvendina skirtingas Romų integracijos programos nuostatas. 2010 m. lapkričio mėn. ši programa dar nebuvo pratęsta 2010-2012 metams. Socialinių pedagogų, dirbančių su romų moksleiviais, finansavimas yra neaiškus. Nebuvo imtasi jokių priemonių surasti būsto alternatyvų romų bendruomenei. Nors tam, kad asmuo įgytų teisę į socialines išmokas, reikia registruotis darbo biržoje, tik labai maža dalis romų bendruomenės, gyvenančios Vilniuje, yra ten užsiregistravusi. Spauldoje bei internete buvo pasirodę keletas antisemitinių straipsnių, be kita ko išreiškiančių reakciją į Kompensacijos už žydų bendruomenių nekilnojamojo turto įstatymo projektą. Dėl privačios nuosavybės, kuri buvo nusavinta Antrojo Pasaulinio karo metais, atstatymo, įvairūs įstatymai, kurie buvo priimti nuo 1991 metų apribojo teisę į nuosavybės atstatymą tiems žydams, kurie repatriavo. Naujai įstiegtame Tautinių mažumų reikalų skyriuje trūksta darbuotojų, o jo biudžetas buvo stipriai sumažintas. Atsakomybė už tautinių/ etninių mažumų klausimus tenka įvairioms ministerijoms, o Kultūros ministerija neturi pajėgumų užtikrinti koordinavimo.

Administraciniai teismai, nagrinėdami skundus dėl prieglobsčio suteikimo, dažniausiai palieka galioti Migracijos departamento sprendimus. Nors per pirmąjį pokalbį prieglobsčio prašytojui yra pateikiamas dokumentas, kuriame yra išdėstytos kai kurios jo/ jos teisės, tik keletas prieglobsčio prašytojų gavo papildomos informacijos apie prieglobsčio suteikimo procedūrą. Asmenims, kuriems yra suteikiama laikinoji apsauga, nėra suteikiama teisė į socialinę paramą, išskyrus pirmaisiais jų priėmimo centre buvimo metais. Šie asmenys gali kreiptis tik būtinosios medicinos pagalbos (išskyrus tam tikras kategorijas, reglamentuojamas įstatymo). Pasitaikė ne Lietuvos Respublikos piliečių sulaikymo atvejų be jų išsiuntimo. Ne Lietuvos pilietis gali būti sulaikytas jo/ jos neišsiunčiant, jei kelia grėsmę nacionaliniam saugumui, viešajai tvarkai ar viešajai sveikatai. Įstatymu nėra numatytas maksimalus sulaikymo terminas prieš išsiuntimą iš šalies. Be 2011 m. gyventojų surašymo valdžios institucijos neketina nuolat rinkti informacijos pagal etninę kilmę, kalbą, religiją ir tautybę tokiose srityse kaip užimtumas, būstas bei švietimas.

Šioje ataskaitoje ECRI ragina Lietuvos valdžios institucijas imtis tolimesnių veiksmų įvairiose srityse; todėl yra pateikiamos rekomendacijos, tarp jų ir šios.

Numatant reikalavimus būti renkamam prezidentu rinkimuose, turi būti panaikintas etninės kilmės reikalavimas. Turi būti priimtas Tautinių mažumų įstatymas, kuris bent jau užtikrintų teises, kurios buvo numatytos 1989 m. įstatyme. Visi asmenys, dirbantys baudžiamojo teisingumo sistemoje, kaip ir Žurnalistų etikos inspektorius, turėtų atkreipti ypatingą dėmesį į naujai priimtų Baudžiamojo kodekso nuostatų taikymą bei nuostatas prieš rasinę diskriminaciją bei rasinės neapykantos kurstymą. Sankcijos, numatytos už neapykantos nusikaltimus, turėtų būti labiau atgrasančios bei proporcingos padarytam nusizengimui*. Lietuvos valdžios institucijos ir toliau turėtų dėti pastangas organizuodamos mokymus policijos pareigūnams, teisininkams, teisėjams ir prokurorams dėl nuostatų prieš rasizmą ir rasinę diskriminaciją. Prieš priimant bet kokį sprendimą panaikinti Generalinės prokuratūros Specialiųjų tyrimų skyrių, reikėtų įvertinti šio skyriaus pasiektus rezultatus. Turėtų būti pakeistas Lygių galimybių įstatymas, o pilietybė kaip draudžiamas diskriminacijos pagrindas turi būti jį įtrauktas. NVO turi būti suteikta teisė dalyvauti teisminėse procedūrose atstovaujant aukas ar jas palaikant; šiame įstatyme turi būti numatyta tokia procedūra. Įstatyme taip pat turėtų būti numatytas valstybinio finansavimo nutraukimas organizacijoms, kurios skatina rasizmą. Valdžios institucijos turėtų nuolat rinkti duomenis dėl Baudžiamojo kodekso nuostatų taikymo, įskaitant ir kiekvieno teismo nuosprendį. Turėtų sustiprėti duomenų rinkimas dėl civilinių bei administracinių nediskriminavimo teisės aktų taikymo.

* Ne vėliau nei per dvejus metus po šios ataskaitos paskelbimo ECRI įdiegs tarpinės stebėsenos priemonę šioje pastraipoje esančių rekomendacijų įgyvendinimui stebėti.

Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos kompetencija turėtų apimti pilietybę kaip draudžiamą diskriminacijos pagrindą bei numatyti nepriklausomą pagalbą aukoms. Kontrolierius turėtų turėti teisę inicijuoti civilinį ar administracinį procesą, tai atvejais, kai yra pažeidžiamos Lygių galimybių įstatymo nuostatos. Kontrolieriaus tarnyba turėtų pasinaudoti visomis esamomis sankcijomis atsižvelgdama į pažeidimo sunkumą. Tendencija mažinti šios tarnybos biudžetą turėtų pasikeisti priešinga linkme. Kai kovos su rasine diskriminacija programos įgyvendina daugiau nei viena institucija, viena organizacija turėtų užtikrinti jų koordinavimą, taip pat reikėtų vengti funkcijų dubliavimosi. Valdžios institucijos turėtų nedelsiant ir nuolat smerkti bet kokias rasizmo, ksenofobijos bei antisemitizmo apraiškas.

Turi būti įsteigta tarpinstitucinė organizacija romų klausimams, kuri koordinuotų tų institucijų veiksmus, kurios yra atsakingos už Romų integracijos programų įgyvendinimą. Turėtų ir toliau ypač stiprėti koordinavimas su Vilniaus savivaldybe. Pakankamas finansavimas Romų integracijos programai turėtų būti užtikrintas*. Esami socialinių pedagogų etatai darbui su romų moksleiviais turėtų būti išsaugoti bei sustiprinti; tokie etatai turėtų būti įsteigti visose mokyklose, kuriose mokosi romų vaikai. Romų būsto klausimus reikia spręsti prioritetine tvarka. Reikėtų supaprastinti registracijos darbo biržoje procedūras bei paaiškinti tokių procedūrų pasekmes. Valdžios institucijos turėtų išsklaidyti visus antisemitinius jausmus, susijusius su teisės į nuosavybę atstatymu. Asmenys, kurie patenka į repatrijuotųjų kategoriją ir kuriems yra taikomas 2006 m. lapkričio mėn. Konstitucinio teismo sprendimas turėtų turėti teisę teikti skundus dėl nuosavybės atstatymo. Valdžios institucijos turėtų išnagrinėti kaip būtų galima sustiprinti tautinių/ etninių mažumų politikos kryptis, nustatyti, kas yra atsakingi už tokių politikos kryptių nediskriminavimo/ integracijos komponentus bei sustiprinti konsultacinį procesą su Tautinių bendrijų taryba.

Administracinių teismų pajėgumai efektyviai nagrinėti skundus, susijusius su prieglobsčio teikimo klausimais, turėtų būti stiprinami. Visiems prieglobsčio prašytojams turėtų būti nuolat teikiama informacija raštu dėl prieglobsčio suteikimo procedūros. Valdžios institucijos turėtų priimti įstatymo projektą, kuris reglamentuotų, kad socialinė parama būtų teikiama ir asmenims, kuriems yra suteikta laikinoji apsauga. Turėtų būtų įtraukta nuostata, kuria būtų garantuojamas sveikatos paslaugų finansavimas visiems asmenims, kuriems yra suteikta laikinoji apsauga*. Grėsmė nacionaliniam saugumui, viešajai tvarkai ar viešajai sveikatai neturėtų toliau būti pagrindu sulaikyti ne Lietuvos piliečius. Ne Lietuvos piliečiai turėtų būti sulaikomi tik tais atvejais ir tiek, kiek tai yra būtina prieš įvykdant teisėtą išsiuntimą iš šalies. Valdžios institucijos turėtų numatyti maksimalų sulaikymo terminą iki išsiuntimo iš šalies. Statistikos departamento pajėgumai turėtų būti stiprinami. Šis Departamentas turėtų nuolat rinkti duomenis etniniu pagrindu laikydamasis tam tikrų apsaugos priemonių.

* Ne vėliau nei per dvejus metus po šios ataskaitos paskelbimo ECRI įdiegs tarpinės stebėsenos priemonę šioje pastraipoje esančių rekomendacijų įgyvendinimui stebėti.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

I. Teisinių nuostatų buvimas bei taikymas

Tarptautiniai teisės aktai

1. Savo trečiojoje ataskaitoje ECRI rekomendavo, kad Lietuvos valdžios institucijos pasirašytų ir ratifikuotų šiuos tarptautinius dokumentus: Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (EŽTK) protokolą Nr. 12, Europos konvenciją dėl pilietybės, Europos regioninių ir mažumų kalbų chartiją, UNESCO konvenciją prieš diskriminaciją švietime, Europos konvenciją dėl darbuotojų migrantų teisinio statuso ir Tarptautinę konvenciją dėl visų darbuotojų migrantų ir jų šeimų narių teisių apsaugos. ECRI skatino Lietuvos valdžios institucijas skubiai užbaigti pasirengimo ratifikuoti Konvencijos dėl kibernetinių nusikaltimų papildomą protokolą ir Konvencijos dėl užsieniečių dalyvavimo vietos bendruomenės visuomeniniame gyvenime darbą. ECRI pakartotinai rekomendavo Lietuvos valdžios institucijoms priimti Europos socialinės chartijos (pataisytos) 19 straipsnio nuostatas, kurių Lietuvos valdžios institucijos dar nebuvo priėmusios, bei Tarptautinės konvencijos dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo (ICERD) 14 straipsnį.
2. ECRI su džiaugsmu pažymi, kad Lietuvos valdžios institucijos 2006 m. spalio 12 d. ratifikavo Konvencijos dėl kibernetinių nusikaltimų papildomą protokolą, kuris įsigaliojo 2007 m. vasario 1 d. ECRI taip pat buvo informuota, kad Lietuvos valdžios institucijos galvoja pasirašyti bei ratifikuoti Europos regioninių ir mažumų kalbų chartiją, Europos Pilietybės konvenciją bei UNESCO konvenciją prieš diskriminaciją švietime, nors nebuvo nurodytas joks šių dokumentų pasirašymo terminas. Kalbant apie Konvenciją dėl užsieniečių dalyvavimo vietos bendruomenės visuomeniniame gyvenime, kurią Lietuvos valdžios institucijos pasirašė 2008 m. vasario 12 d., ECRI buvo informuota, kad valdžios institucijos siekia šią konvenciją ratifikuoti. Taip pat Lietuvos valdžios institucijos informavo ECRI, kad kai kurios Konvencijos nuostatos jau buvo perkeltos į nacionalinius teisės aktus. Todėl bet kuris asmuo, kuris yra nuolatinis Lietuvos gyventojas, turi teisę balsuoti bei būti renkamas vietos savivaldos rinkimuose. ECRI sveikina žingsnius, kurių buvo imtasi perkeliant kai kurias Konvencijos dėl užsieniečių dalyvavimo vietos bendruomenės visuomeniniame gyvenime nuostatas į nacionalinius teisės aktus ir laukia Konvencijos bei kitų šioje pastraipoje paminėtų priemonių ratifikavimo.
3. Iki šiol Lietuvos valdžios institucijos nėra pasirašę ar ratifikavę Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (EŽTK) protokolo Nr. 12 bei Tarptautinės konvencijos dėl visų darbuotojų migrantų ir jų šeimų narių teisių apsaugos. Lietuvos valdžios institucijos dar turi atlikti pareiškimą dėl Tarptautinės konvencijos dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo (ICERD) 14 straipsnio, tuo būdu sutikdamos, kad Rasinės diskriminacijos panaikinimo komitetas (CERD) gali nagrinėti skundus. ECRI buvo informuota, kad šiuo metu nėra ketinama prisiimti papildomų įsipareigojimų pagal pataisytos Europos Socialinės Chartijos 19 straipsnį.
4. Kalbant apie EŽTK 12 protokolą, Lietuvos valdžios institucijos informavo ECRI, kad šiuo metu yra svarstomi visi ratifikavimo už ir prieš argumentai. Valdžios institucijos teigia, kad ratifikavus Tarptautinį pilietinių ir politinių teisių paktą (ICCPR), kurio 26 straipsnyje yra garantuojama, kad „Visi žmonės yra lygūs įstatymui ir turi teisę į vienodą, be jokios diskriminacijos įstatymo apsaugą“, iš esmės neturėtų būti jokių kliūčių ratifikuoti 12 protokolą. Kita vertus, teigiama, kad teismų praktika pagal 12 protokolą

yra per daug ribota ir Lietuvos valdžios institucijos norėtų matyti kaip ji plėtosis prieš imdamiesi bet kokių ratifikavimo žingsnių. Atsiliepiant į šį argumentą ECRI norėtų priminti Lietuvos valdžios institucijoms EŽTK 14 straipsnio taikymo teismų praktiką, kuri yra naudojama Europos Žmogaus teisių teismo (EŽTT), kuris yra pasisakęs dėl 12 protokolo, ypač dėl diskriminavimo sampratos (Žr. 2009 m. gruodžio 22 d. EŽTT Didžiosios kolegijos sprendimą, Sejdić ir Finci prieš Bosniją ir Hercegoviną). Kalbant apie 14 ICERD straipsnį, ECRI pažymi, kad nors Lietuvos valdžios institucijos nepripažino CERD kompetencijos nagrinėti asmenų skundus, jau yra ratifikuotas neprivalomas ICCPR protokolas. Todėl bet koks asmuo, pagal Lietuvos teisės aktus gali iškelti Žmogaus teisių komitetui klausimus dėl diskriminacijos ir lygių galimybių principo. Kadangi ICERD išreiškia ir toliau plėtoja tuos pačius principus, ECRI nuomone, pareiškimas dėl 14 straipsnio turėtų būti vertinamas kaip papildomas žingsnis ir dėl jo neturėtų kilti jokių didelių teisinių ar praktinių kliūčių.

5. Kalbant apie Tarptautinę konvenciją dėl visų darbuotojų migrantų ir jų šeimų narių teisių apsaugos, Lietuvos valdžios institucijos informavo ECRI, kad šiuo metu nėra ketinama jos pasirašyti ar ratifikuoti, nes ji numato daug daugiau teisių nei yra garantuojama nacionaliniais ir ES teisės aktais, Konvencija prieštarauja nacionaliniams teisės aktams ir jos įgyvendinimas būtų per brangus. ECRI norėtų pabrėžti, kad anksčiau paminėtos Konvencijos ir visų atitinkamų Europos Socialinės chartijos (pataisytos) ratifikavimas reikštų tvirtą įsipareigojimą plėtoti integracijos politiką. Tarptautinės konvencijos dėl visų darbuotojų migrantų ir jų šeimų narių teisių apsaugos ratifikavimas taip pat padėtų valdžios institucijoms kontroliuoti netolygią migraciją, sumažindamas paskatas darbuotojų išnaudojimui bei darbui piktnaudžiaujančiomis sąlygomis.

6. ECRI rekomenduoja, kad Lietuvos valdžios institucijos pasirašytų bei ratifikuotų Europos regioninių ir mažumų kalbų chartiją, Europos konvenciją dėl pilietybės, UNESCO konvenciją prieš diskriminaciją švietime, bei ratifikuotų Konvenciją dėl užsieniečių dalyvavimo vietos bendruomenės visuomeniniame gyvenime – tai yra dokumentai, kurių atžvilgiu valdžios institucijos išreiškė teigiamą ir daug žadantį požiūrį. ECRI dar kartą pabrėžia savo rekomendaciją Lietuvos valdžios institucijoms pasirašyti bei ratifikuoti EŽTK 12 protokolą bei Konvenciją dėl užsieniečių dalyvavimo vietos bendruomenės visuomeniniame gyvenime. Taip pat ECRI toliau rekomenduoja Lietuvos valdžios institucijoms padaryti pareiškimą dėl 14 ICERD straipsnio bei priimti Europos socialinės chartijos (pataisytos) 19 straipsnio nuostatas, kurių dar nėra priėmusi.

Konstitucijos nuostatos ir kitos svarbiausios nuostatos

- Pilietybės įstatymas

7. Trečiojoje ataskaitoje ECRI rekomendavo Lietuvos valdžios institucijoms užtikrinti, kad Pilietybės įstatymo nuostatomis, ypač reglamentuojančiomis Lietuvos pilietybės netekimą, Lietuvos piliečiai nebūtų diskriminuojami dėl tokių motyvų, kaip rasė, odos spalva, kalba, religija ir nacionalinė arba etninė kilmė. Taip pat ECRI atkreipė dėmesį į diskriminuojančias Pilietybės įstatymo nuostatas, kurios numato, kad kitos valstybės pilietybės gavimas yra viena iš aplinkybių, dėl kurių netenkama Lietuvos pilietybės, nebent asmuo yra lietuvių kilmės.
8. ECRI pažymi, kad 2006 m. lapkričio 13 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas išnagrinėjo Pilietybės įstatymo atitiktį Konstitucijai. Be kitų klausimų,

Konstitucinis teismas nagrinėjo, ar 18¹ Pilietybės įstatymo straipsnis neprieštaruja 29² (nustatančiam lygių galimybių principą) bei 12 (apribojančiam dvigubos pilietybės suteikimo atvejus) Konstitucijos straipsniams. Konstitucinis teismas nustatė, kad 18 Pilietybės įstatymo straipsnis išties prieštaruja 12 Konstitucijos straipsnio antrajam teiginiui ir kad „nepaisant kaip ateityje bus keičiamas teisinis pilietybės reguliavimas Lietuvoje, Konstitucijos nuostatų, kurios inter alia numato lygias galimybes visiems asmenims bei nediskriminavimo principą etninės kilmės pagrindu, privalu laikytis“. ECRI džiaugiasi šios bylos baigtimi. 2008 m. birželio 15 d. buvo atitinkamai pakeistas ir Pilietybės įstatymas, todėl dabar kitos valstybės pilietybės gavimas reiškia Lietuvos pilietybės netekimą (18.1 straipsnio 2 pastraipa), nebent naujai įgyta pilietybė yra tos šalies, su kuria Lietuva yra pasirašiusi dvigubos pilietybės sutartį (Str. 18.2). Todėl ECRI mano, kad Pilietybės įstatymas nebekelia diskriminacijos etniniu ar tautiniu pagrindu klausimų.

- *Konstitucija bei Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas*

9. ECRI neramina, kad Lietuvos nelietuvių etninės kilmės piliečiai negali būti renkami prezidentu. Toks apribojimas yra 78 Lietuvos Respublikos Konstitucijos straipsnyje bei LR Prezidento rinkimų įstatymo 2 straipsnyje. Pagal Lietuvos Konstitucijos 78 straipsnį Lietuvos Respublikos Prezidentu gali būti renkami Lietuvos piliečiai pagal kilmę. Taip pat pagal 2 Prezidento rinkimų įstatymo straipsnį į prezidentus gali būti renkami Lietuvos Respublikos piliečiai pagal kilmę. Nors aukščiau išdėstyta sąlyga numatyta dvejuose įstatymuose yra neaiški, ECRI buvo informuota, kad ta pati samprata yra naujai pakeistame Pilietybės įstatyme. Pilietybės įstatymo 1 straipsnio trečioji pastraipa numato, kad „Lietuvių kilmės asmeniu laikomas asmuo, kurio tėvai ar seneliai arba vienas iš tėvų ar senelių yra ar buvo lietuviai ir pats asmuo pripažįsta save lietuviu“³. ECRI mano, kad tokios nuostatos užkerta kelią Lietuvos ne lietuvių tautinės/ etninės kilmės piliečiams naudotis svarbia teise – būti renkama prezidentu⁴.

10. ECRI rekomenduoja, kad nustatant reikalavimus kandidatams į Lietuvos respublikos Prezidento rinkimus, Lietuvos valdžios institucijos pašalintų etninės kilmės reikalavimą bei vadovautųsi EŽTK teismų praktika.

¹ 18 Straipsnyje dėl Lietuvos Respublikos pilietybės netekimo teigiama, kad: 1. Lietuvos Respublikos pilietybės netenkama: 1) atsisakius Lietuvos Respublikos pilietybės; 2) įgijus kitos valstybės pilietybę; 3) Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių numatytais pagrindais. 2. Šio straipsnio 1 dalies 2 punktą netaikomas: 1) asmenims, iki 1940 m. birželio 15 d. turėjusiems Lietuvos pilietybę, jų vaikams, vaikaičiams ir provaikaičiams (jeigu šie asmenys, jų vaikai, vaikaičiai ar provaikaičiai nerepatrijavo); 2) lietuvių kilmės asmenims, kurių tėvai ar seneliai arba vienas iš tėvų ar senelių yra ar buvo lietuviai ir pats asmuo pripažįsta save lietuviu. 3. A Asmuo gali būti pripažintas netekusiu Lietuvos Respublikos pilietybės, jeigu jis tarnauja kitos valstybės karo tarnyboje arba dirba kitos valstybės tarnyboje neturėdamas Lietuvos Respublikos atitinkamų institucijų leidimo.

² 29 Konstitucijos straipsnyje yra įtvirtinamas bendras teisinis lygybės principas, kuris teigia, kad „Įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms ar pareigūnams visi asmenys lygūs“ ir kad „Žmogaus teisių negalima varžyti ir teikti jam privilegijų dėl jo lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų pagrindu“. Pagal 12 Konstitucijos straipsnį, „Lietuvos Respublikos pilietybė įgyjama gimstant ir kitais įstatymo nustatytais pagrindais. Išskyrus įstatymo numatytus atskirus atvejus, niekas negali būti kartu Lietuvos Respublikos ir kitos valstybės pilietis. Pilietybės įgijimo ir netekimo tvarką nustato įstatymas“.

³ Valdžios institucijos pritaria kitokiai interpretacijai, kad 78 Konstitucijos straipsnis ir Prezidento rinkimų įstatymas nėra taikomi natūralizuotiems piliečiams, račiau tokia nuostata nėra pagrįsta jokiais teisiniais dokumentais.

⁴ Žr. 2009 m. gruodžio 22 d. EŽTT Didžiosios kolegijos sprendimą, *Sejdić ir Finci prieš Bosniją ir Hercegoviną*

- *Tautines/ etnines mažumas reglamentuojantys teisės aktai*

11. Trečiojoje ataskaitoje ECRI rekomendavo, kad Lietuvos valdžios institucijos užtikrintų, kad visi teisės aktai, kuriuos jos gali priimti tautinių mažumų teisių apsaugos srityje, nesumažintų apsaugos, kuria jau naudojasi tautinių mažumų atstovai, lygio.
12. Nuo 2010 m. sausio 1 d. 1989 m. Tautinių mažumų įstatymas, kuriuo anksčiau buvo reglamentuojamos mažumų teisės, nebegalioja ir nebuvo priimtas joks įstatymas, kuris užpildytų šią teisinę spragą. Įstatymų projektai, dėl kurių jau buvo diskutuojama ECRI trečiosios ataskaitos metu nebuvo priimti iki šios dienos. Tai buvo rekomenduojama padaryti, kad būtų perkelti Europos ir tarptautiniai standartai į nacionalinius teisės aktus bei išspręstas prieštaravimas, esantis Valstybinės kalbos įstatyme, dėl teisės vartoti tautinių/ etninių mažumų kalbas kartu su valstybine kalba topografiniuose ženkluose bei geografinėse nuorodose⁵. Pasak valdžios institucijų, šiuo metu svarstomas įstatymo projektas, kuriame numatytos panašios į 1989 m. įstatymo nuostatas, įskaitant ir nuostatas, kurios reglamentuoja, kad vietovėse, kuriose gyvena daugiau nei trečdalis tautinių/ etninių mažumų atstovų gali būti vartojama mažumų kalba topografiniuose ženkluose kartu su valstybine kalba. Valdžios institucijos tikisi, kad įstatymas bus priimtas per 2011 metus; tačiau ECRI suvokia, kad įstatymo projektas sulaukė stipraus politinio pasipriešinimo.
13. ECRI buvo patikinta valdžios institucijų, kad mažumų teises šiuo metu gina Konstitucija bei kiti nacionaliniai teisės aktai ir kad teisės, kurias reglamentavo 1989 m. įstatymas yra ginamos iki šios dienos, nepaisant to, kad nėra atskiro tautinių/ etninių mažumų įstatymo. ECRI abejoja, ar tai yra tiesa, kadangi nėra jokios galiojančios nuostatos, pagal kurią yra garantuojama teisė vartoti mažumų kalbą kartu su lietuvių kalba topografinėse nuorodose. Taip pat nėra galiojančios nuostatos, kuri užtikrintų mažumų kalbos vartojimą kartu su lietuvių kalba valstybinėse institucijose tose vietovėse, kuriose gyvena daug tautinių/ etninių mažumų atstovų, o tokios teisės buvo aiškiai apibrėžtos jau nebegaliojančiame įstatyme. Be to, ECRI pastebi, kad nors anglų kalbos vartojimas yra toleruojamas įvairiose nuorodose, yra prieštaraujančių nuomonių, ar toks pat požiūris vyrauja kalbant apie rusiškas ir lenkiškas nuorodas tautinių/ etninių mažumų apgyvendintose srityse. Todėl, ECRI mano, kad neturėtų būti jokios diskriminacijos etniniu pagrindu taikant Valstybinės kalbos įstatymą.
14. Bendrai ECRI pastebi, kad tautinių/ etninių mažumų atstovai aiškiai išreiškė savo nerimą dėl 1989 m. įstatymo panaikinimo, ir tai jie sieja su tautinių/ etninių mažumų apsaugos lygio sumažinimu. ECRI mano, kad daugelis su šiuo klausimu susijusių temų yra aptartos Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijoje, kurią Lietuva ratifikavo. Tačiau ECRI neramina, kad 1989 m. Tautinių mažumų įstatymo panaikinimas, taip pat naujo įstatymo, reglamentuojančio panašaus lygio apsaugą nebuvimas, kelia abejonių dėl valdžios institucijų ketinimų tautinių/ etninių mažumų atžvilgiu. ECRI ragina Lietuvos valdžios institucijas išsklaidyti šias abejones nedelsiant priimant Tautinių mažumų įstatymą, kuriame būtų pripažįstamos bent jau tos teisės, kurios buvo pripažįstamos 1989 m. Tautinių mažumų įstatyme.

⁵ 1989 m. Tautinių mažumų įstatyme buvo pripažįstama ši teisė, tuo tarpu kai Valstybinės kalbos įstatyme buvo numatytas tik valstybinės kalbos naudojimas. Praktikoje Valstybinės kalbos įstatymas buvo viršesnis nei Tautinių mažumų įstatymas.

15. ECRI rekomenduoja, kad Lietuvos valdžios institucijos nedelsiant priimtų Tautinių mažumų įstatymą, kuriame būtų aiškiai reglamentuojamos bent jau tos teisės, kurios buvo pripažįstamos 1989 m. Tautinių mažumų įstatyme.

Baudžiamosios teisės nuostatos

16. Trečiojoje ataskaitoje ECRI Lietuvos valdžios institucijoms rekomendavo griežtai kontroliuoti dabartinių baudžiamosios teisės nuostatų veiksmingumą. Šiuo atžvilgiu ECRI atkreipia jų dėmesį į savo Bendrų veiklos kryptių rekomendaciją Nr. 7: Nacionalinė įstatymų leidybavokai su rasizmu⁶ ir rasine diskriminacija⁷, kurioje pateiktas išsamus veikų, už kurias, ECRI nuomone, turėtų būti baudžiama, sąrašas. Visų pirma, ECRI primygtinai rekomendavo, kad pagal šią Bendrų veiklos kryptių rekomendaciją Lietuvos valdžios institucijos priimtų nuostatą dėl rasinio motyvo, vykdančią nusikaltimą, tiesioginio pripažinimo sunkinančią aplinkybę.
17. ECRI su džiugesiu pažymi, kad per 2009 m. buvo keičiamas Baudžiamasis kodeksas ir kad jo nuostatos šiuo metu kriminalizuoja tas veikas, kurios tradiciškai pagal ECRI turėtų būti kriminalizuojamos. Taigi, 2009 m. birželio 16 d. Lietuvos Respublikos Seimas pakeitė Baudžiamojo kodekso 60 straipsnį ir įtraukė rasinę motyvaciją⁸ į atsakomybę sunkinančių aplinkybių sąrašą. Be to, 170 Straipsnis buvo pakeistas (neapykantos kurstymas) ir dabar inter alia, kriminalizuoja gamybą, platinimą, įsigijimą, siuntimą, gabenimą, siuntimą, laikymą dalykų, kuriuose tyčiojamas, niekinama, skatinama neapykanta ar kurstoma diskriminuoti žmonių grupę ar jai priklausantį asmenį dėl lyties, seksualinės orientacijos, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų. Šios veikos anksčiau buvo administraciniai pažeidimai pagal Administracinių teisės pažeidimų kodekso 214(12) straipsnį (Žr. ECRI trečiosios ataskaitos apie Lietuvą 22 pastraipą). 2009 m. liepos mėn. į Baudžiamąjį kodeksą buvo įtrauktas 170(1) straipsnis, kuris kriminalizuoja grupių ir organizacijų, turinčių tikslą diskriminuoti žmonių grupę arba kurstyti prieš ją, kūrimą ir veiklą. Anksčiau tokia veika irgi buvo laikoma administraciniu pažeidimu pagal Administracinių teisės pažeidimų kodekso 214(13) straipsnį. Nuostata, kriminalizuojanti Viešą pritarimą tarptautiniams nusikaltimams, SSRS ar nacistinės Vokietijos nusikaltimams Lietuvos Respublikai ar jos gyventojams, jų neigimą ar šturkštų menkinimą, buvo įtraukta į Baudžiamojo kodekso 170 (2) straipsnį. Galiausiai Baudžiamojo kodekso 312 straipsnio antrasis sakinyss buvo pakeistas ir dabar pagal jį asmuo yra baudžiamas viešaisiais darbais arba bauda, arba laisvės atėmimu iki trejų metų už „vandališkus veiksmus kapinėse ar kitoje viešosios pagarbos vietoje arba dėl rasinių, nacionalinių ar religinių motyvų išniekinimą kapo ar kitos viešosios pagarbos vietos“. ECRI sveikina šiuos pakeitimus ir pabrėžia naujai įdiegtų nuostatų įgyvendinimo stebėseną, o taip pat nuostatų prieš rasinę diskriminaciją bei rasinės neapykantos kurstymą siekiant kovoti su rasizmu bei rasine diskriminacija.
18. Taip pat ECRI pastebi, kad po trečiosios ataskaitos paskelbimo buvo nagrinėjamos tik kelios bylos pagal Baudžiamojo kodekso 169 straipsnį

⁶ ECRI Bendrų veiklos kryptių rekomendacija Nr. 7, apibrėžia „rasizmą“ kaip įsitikinimą, kad tokie pagrindai kaip „rasė“, kalba, religija, tautybė, ar tautinė ar etninė kilmė pateisina panieką asmeniui ar grupei asmenų ar savęs suvokimą viršesniu prieš asmenį ar grupę asmenų.

⁷ Bendrų veiklos kryptių rekomendacija Nr. 7, apibrėžia „rasinę diskriminaciją“ kaip bet kokią išskirtinį elgesį, kuris remiasi tokiais pagrindais kaip „rasė“, spalva, kalba, religija, tautybė, ar tautinė ar etninė kilmė, ir kuriam nėra objektyvios ar pagrįstos priežasties.

⁸ Pagal Lietuvos Baudžiamojo kodekso 60 straipsnį rasinė motyvacija yra apibrėžiama kaip „veika padaryta siekiant išreikšti neapykantą asmenų grupei ar jai priklausančiam asmeniui dėl amžiaus, lyties, seksualinės orientacijos, neįgalumo, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų“.

(Diskriminavimas dėl tautybės, rasės, lyties, kilmės, religijos ar kitos grupinės priklausomybės), ir kad dar mažiau bylų pasiekė teismą. Galiausiai, kiek ECRI yra žinoma, pagal šį straipsnį nebuvo pasiektas joks apkaltinamasis nuosprendis. Kalbant apie teisinę nuostatą, draudžiančią rasinės neapykantos kurstymą, yra aišku, kad nuo trečiosios ECRI ataskaitos paskelbimo buvo vykdoma žymiai daugiau tyrimų pagal 170 straipsnio pažeidimus (Žr. 75 ir 81 pastraipas), tačiau bylų, pasiekusių teismą skaičius bei apkaltinamųjų nuosprendžių skaičius vis dar yra labai mažas.

19. Tai paminėjus, ECRI su džiugesiu pažymi, kad bent jau trys asmenys buvo apkaltinti (ir nubausti) už neapykantos kurstymą dalyvaujant 2008 m. kovo 11 d. demonstracijoje ir antisemitinius bei rasistinius šūkius⁹ (Žr. 75). Kita vertus, ECRI pastebi, kad kitas tos pačios demonstracijos dalyvis buvo išteisintas už neapykantos kurstymą šūkiu „Lietuva lietuviams“. ECRI mano, kad toks teiginys reiškia, *a contrario*, kad Lietuvoje ne vieta bet kokiam asmeniui, kuris savo etnine/ tautine kilme nėra lietuvis, ir todėl gali kurstyti neapykantą bei diskriminaciją tokios grupės asmenų atžvilgiu.
20. Keletas šaltinių paminėjo, kad mažas apkaltinamųjų nuosprendžių skaičius gali būti iš dalies dėl to, kad teismai kelia aukštus reikalavimus įrodymams. Bendrai, tampa aišku, kad daug neapykantos nusikaltimų yra nepastebimi, nes apie juos nėra nei pranešama nei jie yra registruojami.
21. Kalbant apie naujų nuostatų, reglamentuojančių rasinę motyvaciją kaip sunkinančią aplinkybę taikymą, jokios statistinės informacijos ECRI pateikta nebuvo.
22. ECRI rekomenduoja, kad visi asmenys, dirbantys baudžiamojo teisingumo sistemoje – policijos pareigūnai, prokuratūra bei teismai, o taip pat ir Žurnalistų etikos inspektorius atkreiptų ypatingą dėmesį naujai įdiegtoms nuostatoms, taip pat ir toms, kurios apibrėžia rasinę diskriminaciją bei rasinės neapykantos kurstymą. ECRI rekomenduoja, kad visi rasinės diskriminacijos atvejai, taip pat ir tie, kurie pasireiškia spaudoje ar internete, būtų atidžiai tiriami bei už juos būtų baudžiama.
23. ECRI pažymi, kad daugumoje bylų pritaikytos sankcijos buvo baudos ir kad tik dviem atvejais buvo skirta laisvės atėmimo bausmė. Tokia padėtis kelia abejonių dėl tokių sankcijų taikymo efektyvumo, proporcingumo bei atgrasančio pobūdžio.
24. Trečiojoje ataskaitoje ECRI rekomendavo Lietuvos valdžios institucijoms stebėti, kaip įgyvendinamos Administracinių teisės pažeidimų kodekso 214 straipsnio 12 (numatančios bausmę už rasistinės medžiagos gaminimą, laikymą, platinimą arba demonstravimą), ir 13 (už tautinę, rasinę arba religinę nesantaiką propaguojančios organizacijos įsteigimą arba dalyvavimą jos veikloje) dalys, ir imtis būtinų priemonių tinkamam šio straipsnio taikymui užtikrinti. Kaip jau minėta 16 šios ataskaitos pastraipoje šie pažeidimai buvo iš Administracinių teisės pažeidimų kodekso perkelti į Baudžiamąjį kodeksą. Per pirmuosius dešimt 2010 m. mėnesių buvo pradėti trys tyrimai dėl 170 straipsnio pažeidimų, (buvusio Administracinių teisės pažeidimų kodekso 214(12) straipsnio). Jokio tyrimo dėl 170(1) straipsnio (buvusio 214(3) Str.) pradėta nebuvo. Šaltiniai teigia, kad prieš pakeitimus šios nuostatos buvo retai taikomos.
25. Savo trečiojoje ataskaitoje ECRI rekomendavo Lietuvos valdžios institucijoms sustiprinti pastangas siekiant užtikrinti, kad visi baudžiamosios

⁹ Tokių kaip, pvz., „Lietuva geresnė be rusų“.

teisės sistemos dalyviai, įskaitant teisininkus, policiją, prokuratūras ir teismus, turėtų pakankamai žinių apie galiojančias nuostatas prieš rasizmą ir rasinę diskriminaciją. ECRI pastebi, kad policijos pareigūnai, teisininkai, prokurorai bei teisėjai buvo mokomi po trečiojo ECRI vizito Lietuvoje ir kad kai kurios iš šių iniciatyvų buvo vykdomos Nacionalinės antidiskriminacinės programos kontekste (Žr. 66). Pagal informaciją, kurią surinko ECRI, galima teigti, kad tokios iniciatyvos yra vienkartinės ir kad mokymai, kuriuos, pavyzdžiui, vykdo Teisingumo ministerijos mokymo centras vyksta daug sistemingiau. ECRI rekomenduoja, kad valdžios institucijos dėtų pastangas didindamos teisės praktikų sąmoningumą kovos su diskriminacija teisės aktų srityje.

26. ECRI rekomenduoja, kad Lietuvos valdžios institucijos ir toliau dėtų pastangas organizuodamos mokymus policijos pareigūnams, teisininkams, teisėjams ir prokurorams dėl nuostatų prieš rasizmą, rasinę diskriminaciją ir kad mokymai būtų organizuojami nuolat, o ne vieną kartą. ECRI taip pat rekomenduoja atkreipti ypatingą dėmesį į mokymus apie naujai priimtą Baudžiamojo kodekso nuostatų, ypač šių straipsnių: 60 ir 170, 170 (1), 170 (2) ir 312, įgyvendinimą.

27. ECRI pažymi, kad nuo 2006 m. kovo 8 d. iki 2011 m. sausio 17 d. Generalinės prokuratūros specialiųjų tyrimų skyrius buvo išplėstas ir įgijo kompetencijos tirti baudžiamąsias veikas, susijusias su asmenų diskriminacija bei neapykantos kurstymu. Šiam skyriui buvo patikėta koordinuoti, valdyti bei vykdyti ikiteisminius tyrimus baudžiamosiose bylose, kuriose pažeidžiamas lygybės bei sąžinės laisvės principas; taip pat šiam skyriui buvo pavesta diegti vieningą tokių ikiteisminių tyrimų praktiką¹⁰. ECRI skatina šią iniciatyvą, nes ji suteikia galimybę prokurorams plėtoti žinias rasizmo bei rasinės diskriminacijos srityje bei geriau suvokti ir tapti jautresniems tokių nusikaltimų atžvilgiu. ECRI apgailestauja, kad Generalinės prokuratūros neapykantos nusikaltimus tiriančio skyriaus veikla buvo sustabdyta. Generalinė prokuratūra patikino ECRI, kad po šios reorganizacijos atskiri prokurorai bus atsakingi už šią sritį. Tačiau ECRI vertina Specialiųjų tyrimų skyriaus veiklos sustabdymą kaip žingsnį atgal kovoje su rasizmu bei rasine diskriminacija.

28. ECRI rekomenduoja, kad Generalinės prokuratūros skyrius, kuris specializuojasi neapykantos nusikaltimų tyrime, atnaujintų savo darbą ir toliau plėtotų specialiąsias kompetencijas.

29. Savo trečiojoje ataskaitoje ECRI rekomendavo Lietuvos valdžios institucijoms kovoje prieš rasinės neapykantos kurstymą ir rasinės arba ksenofobinės medžiagos platinimą, ypač daug dėmesio skirti interneto svetainėse ir forumuose skelbiamai medžiagai. ECRI pažymi, kad po trečiosios ataskaitos dauguma pradėtų tyrimų dėl neapykantos kurstymo nuostatos pažeidimo buvo susiję su rasistiniais komentarais internete spausdintuose straipsniuose (Žr. 81). Be to, Generalinė prokuratūra patvirtino, kad tokio pobūdžio nusikalstamos veikos atvejų padaugėjo. Nors Policijos departamente veikia Kibernetinių nusikaltimų tyrimo skyrius, kuris tiria ir neapykantos nusikaltimus, tačiau šis skyrius nuolat nestebi neapykantos kalbų internete, o tik nagrinėja gautus skundus. ECRI nuomone, naudinga iniciatyva yra „Saugesnio Interneto Plius“ projektas, kurį vykdo Švietimo ir mokslo ministerija bei Ryšių reguliavimo tarnyba ir kuris yra įgyvendinamas dalyvaujant Žurnalistų etikos inspektoriumi bei Policijos departamentui. Jei visuomenės narys randa rasistinių komentarų internete,

¹⁰ Generalinė prokuratūra gali ex officio inicijuoti tyrimą dėl neapykantos rasinių pagrindu kurstymo, o ne tik reaguoti formaliai į gautus skundus. Generalinė prokuratūra yra pasinaudojusi šia teise daugeliu atvejų.

jis/ji gali informuoti valdžios institucijas užpildydamas klausimyną esantį tam tikrame interneto puslapyje (Žr. 82).

30. ECRI rekomenduoja, kad Policijos departamento kibernetinių nusikaltimų skyrius būtų sustiprintas ir kad jo kompetencijos būtų išplėtos ir apimtų nuolatinę rasistinių komentarų internete stebėseną.

Civilinės ir administracinės teisės nuostatos

31. Trečiojoje ataskaitoje ECRI rekomendavo, kad Lietuvos valdžios institucijos nuolat kontroliuotų civilinės ir baudžiamosios teisės nuostatų prieš rasinę diskriminaciją veiksmingumą. Dėl to ji dar kartą atkreipė Lietuvos valdžios institucijų dėmesį į savo Bendrų veiklos kryptių rekomendaciją Nr. 7, ypač toms sritims, kurias, ECRI nuomone, reikėtų įtraukti į antidiskriminacinius įstatymus.
32. Nuo trečiosios ataskaitos paskelbimo Lygių galimybių įstatymo apimtis, kuri anksčiau reglamentavo bet kokios tiesioginės ir netiesioginės diskriminacijos amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, rasės ar etninės kilmės ar religijos pagrindu, draudimą, buvo išplėsta ir buvo įtraukti šie draudžiamos diskriminacijos pagrindai: tautybės, kalbos, kilmės, įsitikinimų bei socialinės padėties¹¹. Lygių galimybių kontrolieriaus kompetencija taip pat buvo išplėsta. ECRI sveikina šiuos pokyčius bei skatina valdžios institucijas įtraukti pilietybę kaip papildomą diskriminacijos pagrindą.
33. ECRI rekomenduoja Lietuvos valdžios institucijoms pakeisti Lygių galimybių įstatymą kuriame būtų draudimas diskriminuoti bei taikyti išskirtinį elgesį remiantis pilietybe, nesant objektyviai bei pagrįstai priežasčiai.
34. Kitas pastebėtas teigiamas pokytis yra įrodinėjimo naštos pasidalijimo principo įtraukimas į Lygių galimybių įstatymą, o tai sutampa su Bendrų veiklos kryptių rekomendacija Nr. 7 bei ES Rasinės lygybės direktyvos 21 straipsniu. Galiausiai Lygių galimybių įstatyme dabar yra pripažįstama asociacijų bei kitų juridinių asmenų teisė atstovauti aukas teisme¹². Tačiau šia teise asociacijos ar juridiniai asmenys gali pasinaudoti tik tuo atveju, jei jų įstatuose tai yra aiškiai reglamentuojama. ECRI džiugina šie pokyčiai bei ji skatina valdžios institucijas imtis dar vieno teisės aktų pakeitimo žingsnio. Kaip ir teigiama ECRI Bendrų veiklos kryptių rekomendacijoje Nr. 7 25 pastraipoje, ECRI skatina valdžios institucijas, kad asociacijos, kurios yra teisiškai įpareigos kovoti su rasizmu bei rasine diskriminacija, galėtų inicijuoti civilines bylas, dalyvauti administracinėse bylose bei teikti skundus *netgi nesiremiant konkrečios aukos atveju*. Jei yra remiamasi konkrečios aukos atveju, turi būti gaunamas aukos sutikimas.
35. ECRI rekomenduoja Lietuvos valdžios institucijoms pakeisti Lygių galimybių įstatymą, kad asociacijos, kurios yra teisiškai įpareigos kovoti su rasizmu bei rasine diskriminacija, galėtų inicijuoti civilines bylas, dalyvauti administracinėse bylose bei teikti skundus *netgi nesiremiant konkrečios aukos atveju*. Jei yra remiamasi konkrečios aukos atveju, turi būti gaunamas aukos sutikimas.
36. ECRI buvo informuota, kad praktiškai yra labai sunku, netgi neįmanoma, NVO atstovauti diskriminacijos aukas teismuose. Iš vienos pusės, Lygių

¹¹ 2008 m. birželio 17 d. pataisa.

¹² Lygių galimybių įstatymo 12 Straipsnio 2 pastraipa: "Asociacijos arba kiti juridiniai asmenys, kurių veiklą reglamentuojančiame teisės akte atitinkamu pagrindu diskriminuojamų asmenų gynimas ir jų atstovavimas teisme yra nurodyta kaip viena iš veiklos sričių, diskriminuojamo asmens pavedimu gali įstatymų nustatyta tvarka atstovauti jam teisminėse arba administracinėse procedūrose".

galimybių įstatymas numato, kad asociacijos bei kiti juridiniai asmenys gali „įstatymų nustatyta tvarka atstovauti teisminėse arba administracinėse procedūrose“. 56 Administracinių bylų teisenos įstatymo straipsnis įteisinga NVO galimybę kreiptis į teismą¹³, tačiau ten nėra detaliai aprašoma pareiškėjų atstovavimo/ paramos procedūra. Taip pat, nėra atvejų, kurie galėtų tapti pavyzdžiais šioje srityje. Be to, Civilinio proceso kodeksas nesuteikia teisės NVO atstovauti ieškovus teisme.

37. ECRI rekomenduoja Lietuvos valdžios institucijoms pakeisti Administracinių bylų teisenos įstatymą, ir numatyti jame NVO teisę dalyvauti teisiniame procese atstovaujant auką arba jai padedant bei numatyti tam detalias procedūras..
38. Kalbant apie Lygių galimybių įstatymo taikymą, ECRI pažymi, kad po trečiosios ataskaitos paskelbimo padaugėjo skundų Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybai dėl aukščiau paminėto įstatymo pažeidimų, susijusių su rasės, etninės kilmės ir religijos diskriminacijos pagrindais (Žr. 56).
39. Trečiojoje ataskaitoje ECRI rekomendavo, kad Lietuvos valdžios institucijos įtrauktų į įstatymą, kad valstybės finansavimas organizacijoms, įskaitant ir politines partijas, kurios skatina rasizmą, būtų sustabdytas. Valdžios institucijos informavo ECRI, kad kol kas tokios nuostatos nėra. Tačiau nacionaliniai teisės aktai numato tam tikras teises priemones, tokias kaip juridinio asmens likvidavimas, jei įrodomi Konstitucijos, įstatymų ar viešojo intereso pažeidimai.
40. ECRI dar kartą pakartoja savo rekomendaciją įtraukti į įstatymą nuostatą, kad valstybės finansavimas organizacijoms, įskaitant ir politines partijas, kurios skatina rasizmą, būtų sustabdytas, pagal ECRI Bendrų veiklos kryptių rekomendaciją Nr. 7.
41. Trečiojoje ataskaitoje ECRI taip pat rekomendavo Lietuvos valdžios institucijoms užtikrinti, kad Administracinių teisės pažeidimų kodekse už darbo santykiuose įvykdytus lygių galimybių pažeidimus dėl rasės, etninės kilmės ar religijos būtų numatytos tokios pat sankcijos kaip už lygių galimybių pažeidimą dėl lyties. ECRI su džiugesiu pažymi, kad 2005 m. spalio 13 d. aukščiau paminėto Kodekso 41 Straipsnio 6 pastraipa buvo pakeista pagal ECRI rekomendaciją.

Duomenų rinkimas apie baudžiamosios, civilinės ir administracinės teisės nuostatų taikymą

42. Trečiojoje ataskaitoje ECRI rekomendavo Lietuvos valdžios institucijoms gerinti duomenų rinkimą apie dabartinių civilinės, administracinės bei baudžiamosios teisės nuostatų prieš rasizmą ir rasinę diskriminaciją įgyvendinimą. ECRI pažymi, kad nors buvo imtasi žingsnių dėl baudžiamosios teisės nuostatų stebėsenos, to negalima būtų pasakyti apie civilinės bei administracinės teisės nuostatas.
43. Kalbant apie duomenų rinkimą dėl baudžiamosios teisės nuostatų taikymo, Vidaus reikalų ministerijos IT skyrius valdo institucinį registrą, kuriame yra kaupiami statistiniai duomenys apie registruojamas baudžiamąsias veikas, tyrimų rezultatus bei nusikalstama veika įtariamų asmenų duomenys. Duomenis teikia teisėsaugos pareigūnai, prokurorai bei teismai. Informacija yra skirstoma pagal šias kategorijas: bylų, pasiekusių teismą, skaičius bei nutrauktų ikiteisminių tyrimų skaičius. Tačiau statistiniuose duomenyse

¹³ Pagal Administracinių bylų teisenos įstatymą privalomas teisinis atstovavimas yra „dažniausiai, bet nebūtinai“ vykdomas advokato, tuo būdu yra suteikiama galimybė asociacijų atstovavimui.

neatsispindi tų pačių teismo procesų baigtis. Kiek ECRI yra žinoma, yra kaupiami tik statistiniai duomenys apie visus tų metų apkaltinamuosius nuosprendžius. Tačiau šie duomenys nesuteikia galimybės įvertinti apkaltinamųjų nuosprendžių lyginant su atliekamų tyrimų skaičiumi. Taip pat ECRI pažymi, kad buvo kaltinimų dėl klaidų statistiniuose duomenyse.

44. Nors nuo 2006 m. teisėsaugos pareigūnai privalo nurodyti, ar nusikalstamos veikos yra įvykdomos dėl netolerancijos (neapykantos) kitų asmenų atžvilgiu rasės, tautiniu, lyties orientacijos, socialinės padėties pagrindu ar priklausymo kitai grupei. Neatrodo, kad ši informacija būtų Vidaus reikalų ministerijos sistemingai renkama rezultatų ar aukų statistinėse kortelėse. ECRI suvokia, kad rasinė motyvacija kaip sunkinanti aplinkybė buvo įtraukta tik visai neseniai bei pripažįsta šio naujo pasiekimo svarbą, tačiau dėl to yra dar aktualiau kompetentingoms institucijoms rinkti duomenis apie šios nuostatos taikymą.
45. ECRI taip pat buvo informuota, kad valdžios institucijos renka duomenis apie aukos etninę kilmę, tačiau ne visos etninės kilmės, *inter alia*, romų etninė kilmė, yra tarp žymėtinų etninių kilmų statistinėse kortelėse.
46. ECRI rekomenduoja rinkti sistemingai duomenis apie baudžiamosios teisės nuostatų taikymą, kad galima būtų įvertinti jų efektyvumą. Šiuose duomenyse turėtų, *inter alia*, atsispindėti kiekvieno teismo proceso baigtis. Ypatingą dėmesį reikėtų kreipti į duomenų rinkimą naujai įdiegtoms baudžiamojo kodekso Straipsnių 60, 170, 170 (1), 170(2), ir 312 nuostatoms.
47. ECRI rekomenduoja Lietuvos valdžios institucijoms stiprinti duomenų rinkimą baudžiamosios teisės nuostatų taikymo srityje apmokant atsakingas institucijas.
48. ECRI rekomenduoja, kad Lietuvos valdžios institucijos nurodytų visas etnines kilmes rinkdamos duomenis apie aukos etninę kilmę.
49. ECRI duomenimis valdžios institucijos nuolat nerenka duomenų dėl antidiskriminacinių teisės aktų taikymo, įskaitant ir pateiktų administracinių skundų skaičių ir pobūdį, vykdomus tyrimus bei jų rezultatus, skiriamas bausmes, taip pat ir nuosprendžius ir/ ar kompensacijas aukai. Taip pat šie duomenys nėra viešinami.
50. ECRI pakartoja savo rekomendaciją stiprinti sisteminį duomenų rinkimą bei skelbimą apie esamų civilinės ir administracinės teisės nuostatų prieš rasizmą, rasinę diskriminaciją, įskaitant ir pateiktų skundų skaičių ir pobūdį, vykdomus tyrimus bei jų rezultatus, skiriamas bausmes, taip pat ir nuosprendžius ir/ ar kompensacijas aukai, taikymą.

Procedūrinės teisės

51. Trečiojoje ataskaitoje ECRI rekomendavo Lietuvos valdžios institucijoms užtikrinti, kad būtų griežtai laikomasi galiojančių įstatymų dėl asmenų teisės dalyvauti tokia teismo procese, kuris vyksta jiems suprantama kalba (Žr. veiklos kryptių rekomendaciją Nr. 7, 26 pastraipą). ECRI nežino nei vieno atvejo, kai asmenų teisė dalyvauti teismo procese, kuris jiems vykdytų suprantama kalba, buvo pažeidžiama.

II. Kovos su diskriminacija institucijos bei politikos kryptys

52. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba yra nepriklausoma valstybinė institucija, skiriama ir atskaitinga Lietuvos Respublikos Seimui. Esama kontrolierė buvo paskirta 1999 m., ir tai yra jos trečioji kadencija (visas

kontrolieriaus tarnybos mandatas yra aprašytas 31 ECRI trečiosios ataskaitos apie Lietuvą pastraipoje). Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba bendradarbiauja su Seimo kontrolieriaus tarnyba (žr. 193). Kiekviena tarnyba perduoda skundus kitai institucijai, kai mano, kad tai yra kitos institucijos kompetencija.

53. Trečiojoje ataskaitoje ECRI rekomendavo Lietuvos valdžios institucijoms kontroliuoti Lygių galimybių kontrolieriaus veiklą reglamentuojančių įstatymų veiksmingumą atsižvelgiant į ECRI Bendrų veiklos kryptių rekomendaciją Nr. 2: specializuotos nacionalinės institucijos kovai prieš rasizmą, ksenofobiją, antisemitizmą ir netoleranciją ir į ECRI Bendrų veiklos kryptių rekomendaciją Nr.7. Visų pirma, ECRI skatino Lietuvos valdžios institucijas apsvarstyti galimybę prie lygybės diskriminacijos pagrindų, priskirtinų Lygių galimybių kontrolieriui, priskirti ir tautybę (t.y. pilietybę) bei kalbą.
54. Nors kalba kaip diskriminacijos pagrindas buvo įtraukta į Lygių galimybių kontrolieriaus kompetenciją, pilietybė nebuvo (žr. 32). ECRI buvo informuota, kad 2009 m. liepos mėn., kontrolieriaus kompetencijos ribos buvo išplėstos siekiant suteikti galių vykdyti nepriklausomus tyrimus bei studijas diskriminacijos tema. Kita vertus, kontrolieriaus kompetencija neapima nepriklausomos pagalbos teikimo aukoms, kaip tai numato ECRI standartai bei ES Rasinės lygybės direktyva. Nors kontrolierius gali būti ekspertu ar liudytoju nacionalinio teismo prašymu, jis/ ji negali pateikti teismui skundo dėl diskriminacijos. Kontrolieriaus tarnyba vaidina svarbų vaidmenį mokydama ir didindama visuomenės informuotumą diskriminacijos klausimais (žr. 59) ir gali siūlyti teisinius pakeitimus, inter alia, įstatymų atšaukimus, jei jie pažeidžia kovos su diskriminacija teisės aktus.
55. ECRI rekomenduoja, kad valdžios institucijos išplėstų Lygių galimybių kontrolieriaus kompetencijos ribas bei įtrauktų pilietybę kaip diskriminacijos pagrindą, o taip pat suteiktų teisę kontrolieriui teikti nepriklausomą pagalbą aukoms. ECRI taip pat rekomenduoja, kad valdžios institucijos suteiktų Lygių galimybių kontrolieriui galių inicijuoti civilinius bei administracinius veiksmus, kai yra įtarimų, kad buvo pažeistas Lygių galimybių įstatymas.
56. Kalbant apie Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos darbo krūvį, nuo 2003 iki 2005 m. ši Tarnyba gavo tik du skundus, susijusius su diskriminacijos pagrindais, kurie yra ECRI kompetencijoje, tačiau 2006, 2007, 2008 ir 2009 mm. Tarnyboje buvo nagrinėjami atitinkamai 20, 23, 28 ir 16 skundų, susijusių su diskriminacija rasiniais ir etninės kilmės pagrindais. Taip pat Tarnyba gavo keletą skundų dėl diskriminacijos religijos pagrindų. ECRI pažymi, kad tai rodo padidėjusį visuomenės informuotumą antidiskriminacinių teisės aktų atžvilgiu bei pasitikėjimą šia institucija. Reikia paminėti, kad tyrimai rodo, kad nepaisant pažangos, yra nemažai žmonių, kurie sąmoningai nesikreipia į žmogaus teisių institucijas dėl savo teisių gynimo iš dalies dėl to, kad jie nepakankamai pasitiki šiomis institucijomis ir todėl, kad sankcijos, kurias numato šios institucijos nėra vertinamos kaip pakankamai atgrasančios. Taip pat, jei pagal Administracinių teisės pažeidimų kodeksą kontrolierius gali skirti baudas, jis/ ji dažniausiai pasikliauja rekomendacijomis ar įspėjimais institucijoms/ fiziniams ar juridiniams asmenims.
57. ECRI rekomenduoja, kad Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba apsvarstytų visų galimų sankcijų taikymą, priklausomai nuo pažeidimo sunkumo.
58. Trečiojoje ataskaitoje ECRI paskatino Lietuvos valdžios institucijas nuolat tikrinti Lygių galimybių tarnybos turimų išteklių pakankamumą, siekiant užtikrinti, kad ji galėtų vykdyti jos kompetencijai priskirtas funkcijas, įskaitant

ir tas, kurios yra susijusios su visuomenės ir numatytų grupių informavimu apie lygių galimybių įstatymus bei teisių gynimo būdus. Taip pat ECRI Lietuvos valdžios institucijoms rekomendavo remti Lygių galimybių kontrolieriaus pastangas didinti šios įstaigos prieinamumą įvairiuose Lietuvos regionuose.

59. 2005 m. sausio 1 d. kontrolieriaus kompetencija buvo išplėsta ir apėmė tokius diskriminacijos pagrindus kaip rasė, etninė kilmė ir religija, ir nuo 2008 m. tokius kaip tautinė kilmė, kalba, įsitikinimai ir socialinė padėtis (žr. 32 ir 54). Nepaisant Kontrolieriaus tarnybai tekusios didesnės atsakomybės bei Seimo įsipareigojimo padidinti finansavimą bei darbuotojų skaičių, Tarnybos biudžetas buvo nuolat mažinamas ir nuo 2008 m. jis buvo sumažintas apie 45 proc. Taip pat, nors informavimo didinimas bei mokymai formaliai nėra kontrolieriaus tarnybos darbo dalis, praktiškai Vyriausybė mano, kad Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba yra pagrindinė institucija atsakinga už tokią veiklą įvairiose vyriausybiniuose programose, skirtose socialiniai įtraukčiai bei kovai su diskriminacija. Kontrolieriaus tarnyba organizavo mokymus antidiskriminacinių teisės aktų taikymo srityje policijai, ekspertams, darbo biržos darbuotojams, profesinių sąjungų atstovams, savivaldybių tarnautojams bei verslo atstovams. ECRI buvo informuota, kad nors 2009 m. Kontrolieriaus tarnybai buvo skiriamos lėšos organizuoti mokymus bei leisti lankstinukus ir reklamą, susijusią su Nacionaline antidiskriminacijos programa, 2010 m. jokių išteklių skirta nebuvo. Kalbant apie poreikį gerinti kontrolieriaus tarnybos prieinamumą įvairiuose Lietuvos regionuose, anksčiau kontrolieriaus tarnyba yra prašiusi skirti lėšų kontrolieriaus atstovų pareigybėms dešimtyje apskričių, tačiau šios lėšos vėlgi skirtos nebuvo.
60. ECRI rekomenduoja pakeisti esamą tendenciją mažinti Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos biudžetą ypač suvokiant padidėjusias atsakomybės sritis, tenkančias šiai tarnybai.
61. ECRI rekomenduoja, kad informuotumo didinimo veikla būtų formaliai įtraukta į Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos kompetencijas ir šiai veiklai finansuoti būtų skiriamos lėšos.
62. ECRI rekomenduoja Lietuvos valdžios institucijoms imtis konkrečių veiksmų užtikrinti Lygių galimybių kontrolierius skirtinguose Lietuvos regionuose.
63. Kalbant apie nacionalines programas, kurios yra skirtos kovoti su diskriminacija, nuo trečiosios ECRI ataskaitos paskelbimo, Vyriausybė patvirtino šiuos politinius dokumentus: 1) Tautinių mažumų politikos plėtros strategiją iki 2015; 2) Tautinių mažumų integracijos į Lietuvos visuomenę programą 2005–2010 m.; 3) Nacionalinę antidiskriminacinę programą 2006–2008 m.; 4) Nacionalinę antidiskriminacinę programą 2009–11 m.; 5) Romų integracijos programą (žr. 91).
64. Tautinių mažumų politikos plėtros strategija iki 2015 m. siekiama mokyti valstybinės kalbos, saugoti mažumų kultūras bei skatinti toleranciją, tęsiant Tautinių mažumų integracijos į Lietuvos visuomenę programą 2005–2010 m., kurią ji pakeitė 2007 m. Nors šios iniciatyvos orientuojasi į mažumų kultūrą (buvo skirtos lėšos žodynams tautinių/ etninių mažumų kalbomis leisti; buvo rengiami festivaliai bei folkloro vakaronės), lietuvių kalbos pamokos buvo taip pat organizuojamos. Pasak valdžios pareigūnų, 59 lietuvių kalbos pamokos suaugusiems buvo suorganizuotos Visagine (žr. 71) ir Vilniaus regione. Be to, mokymai nediskriminavimo ir tolerancijos tema buvo organizuojami valstybės tarnautojams ir policijos pareigūnams, taip pat buvo skirtos lėšos informuotumo didinimo kampanijoms žiniasklaidos priemonėse.

65. ECRI neramina, kad nebuvo skirta lėšų NVO Tautinių mažumų politikos plėtros strategijos 2010 m.¹⁴ įgyvendinimui. Pagal valdžios institucijų pateiktą informaciją galima teigti, kad finansavimas, t.y.. 624 000 litų buvo skirtas keturioms valstybinėms institucijoms: Tautinių bendrijų namams, Romų visuomenės centrui¹⁵, Kauno įvairių tautų kultūrų centrui bei Lietuvos tautinių mažumų etnografijos ir folkloro centrui.
66. Kalbant apie Nacionalinę antidiskriminacijos programą 2006-2008 m., jos tikslas buvo mokyti policijos pareigūnus, darbo biržų darbuotojus, profesinių sąjungų atstovus, darbdavius, NVO atstovus, pedagogus, teisėjus ir teisininkus diskriminacijos ir lygybės tema. ECRI buvo informuota, kad šios programos kontekste mokymai buvo organizuojami policijos pareigūnams, sienos apsaugos pareigūnams, teisininkams, profesinių sąjungų atstovams bei darbo biržų darbuotojams. Pagal Nacionalinę antidiskriminacijos programą 2009-2011 m., buvo organizuojami mokymai teisėsaugos pareigūnams bei valstybės tarnautojams antidiskriminacinių teisės aktų tema. Pagal šią programą buvo apmokyti 111 teisėjų bei 21 prokuroras. ECRI buvo informuota valdžios institucijų, kad Programoje dalyvauja keletas institucijų (Kultūros ministerija įgyvendina tris dalis, o Socialinės apsaugos ir darbo ministerija įgyvendina tas programos dalis, kurios yra susijusios su socialine apsauga bei darbu) ir kad programos koordinavimą užtikrina Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Tačiau atrodo, kad toks koordinavimas nepasireiškia nieku kitu, kaip tik užtikrinimu, kad iš įvairių ministerijų būtų surinkta atitinkama informacija. ECRI buvo informuota, kad tik dešimt procentų visų numatytų lėšų buvo skirtos per pastaruosius keletą metų.
67. Aišku, kad finansinė krizė įtakojo esamus išteklius įgyvendinant aukščiau paminėtas programas, kurios, pasak valdžios institucijų, buvo neproporcingai paveiktos. Be to, ECRI pažymi, kad be išteklių bei įgyvendinimo problemų, turėtų būti sprendžiami šie struktūriniai klausimai: prastas skirtingų mažumų/ antidiskriminacinių programų koordinavimas; koordinavimo mechanizmo nebuvimas, besidubliuojančios veiklos, poveikio vertinimo trūkumas kiekvienai programai, kuris pasireiškia tik finansine audito ataskaita.
68. ECRI rekomenduoja, kad programoms, skirtoms kovai su diskriminacija, būtų skiriamas pakankamas finansavimas visą jų laikotarpį. Kai programas įgyvendina daugiau nei viena institucija, turi būti paskirta atskira institucija, kuri užtikrintų koordinavimą. Galiausiai, reikėtų vengti veiklų dubliavimo.

III. Diskriminacija įvairiose gyvenimo srityse

69. Socialinių tyrimų duomenimis, tautinių/ etninių mažumų atstovai patiria dvigubai didesnę diskriminaciją nei etninės kilmės lietuviai. Net 10-12 proc. tautinių/ etninių mažumų atstovų yra patyrę diskriminaciją užimtumo, švietimo ir sveikatos priežiūros srityse.
70. Kalbant apie užimtumą, trečiojoje ataskaitoje ECRI rekomendavo imtis papildomų priemonių skatinant tikrai lygias įsidarbinimo galimybes visoms etninių mažumų grupėms. Šiuo tikslu ji Lietuvos valdžios institucijoms rekomendavo stiprinti užimtumo padėties stebėsenos priemones, įskaitant atitinkamų duomenų pagal etninę priklausomybę rinkimą, ir imtis kovos su visais išaiškintais diskriminacijos modeliais, visų pirma per priemones, skirtas visuomenės ir privačių darbdavių informavimui

¹⁴ Pasak valdžios institucijų finansavimas tautinių/ etninių mažumų programoms padidėjo 60 proc. 2011 m.

¹⁵ Žr. išnašą 21.

71. 2009 m. Lygių galimybių kontrolieriaus metinėje ataskaitoje pažymėta, kad diskriminacija užimtumo srityje sudarė vieną ketvirtą visų tarnybos gautų skundų dėl diskriminacijos, rasės, etninės kilmės ir kalbos pagrindais. Iš surinktų duomenų matomas ryškus diskriminacijos užimtumo srityje padidėjimas tų diskriminacijos pagrindų, kurie patenka į ECRI mandatą, požiūriu, palyginus su situacija trečiosios ECRI ataskaitos metu. Kita vertus, ECRI valdžios institucijos informavo, kad pagal 2006-2008 m. Antidiskriminacijos programą Socialinės apsaugos ir darbo ministerija kartu su Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, Lietuvos darbo rinkos mokymo centru organizavo mokymus darbo biržos darbuotojams, NVO ir profesinių sąjungų atstovams diskriminacijos ir lygių galimybių darbo santykiuose tema (Žr. 66). Be to, vykdant valstybinės įmonės Ignalinos atominės elektrinės uždarymą, kurioje dirbo daugiausia Visagino miesto gyventojų (85 proc. kurių yra tautinių/ etninių mažumų atstovai), buvo organizuojama veikla siekiant integruoti į darbo rinką atleistus darbuotojus. Todėl 63 darbuotojai, anksčiau dirbę atominėje elektrinėje rado darbą 2009 m., 59 – 2010 m. Pasak valdžios institucijų, nuo 2010 m. spalio, 24 asmenys Visagine buvo registruoti bedarbiais, o nedarbo lygis buvo 13 proc.
72. Kalbant apie užimtumo situacijos stebėseną, duomenų rinkimas užimtumo srityje pagal etninę kilmę buvo nutrauktas 2004 m. Lietuvos valdžios institucijos tai pateisino teigdamos, kad Lietuvos darbo birža, institucija, kuri rinko tokius duomenis, teikia paslaugas nepriklausomai nuo tautinės/ etninės bedarbio kilmės. Tačiau duomenys yra renkami apie romų bendruomenę pagal specialią programą. ECRI norėtų priminti valdžios institucijoms, kad duomenų rinkimas užimtumo srityje pagal etninę kilmę, jei yra atliekamas laikantis konfidencialumo nuostatų, asmens identifikavimo bei informuoto asmens sutikimo, padės nustatyti bet kokių rasizmo ir tiesioginės bei netiesioginės diskriminacijos apraiškas. Kadangi rasės/ etninės kilmės pagrindu skundų dėl diskriminacijos daugėja, ECRI yra įsitikinusi, kad tokia priemonė būtų sveikintina.
73. ECRI rekomenduoja Lietuvos valdžios institucijoms tęsti mokymus anti-diskriminacijos teisės aktų klausimais darbdaviams ir profesinių sąjungų atstovams. ECRI toliau rekomenduoja, kad valdžios institucijos vėl pradėtų stebėti tautinių/ etninių mažumų ir migrantų užimtumo situaciją rinkdami duomenis apie užimtumą pagal etninę kilmę.

IV. Rasistinis smurtas

74. Nuo trečiosios ECRI ataskaitos paskelbimo, buvo nemažai pranešimų apie smurtinius tariamai rasistinius įvykius, kuriuose rasinė motyvacija daugeliu atvejų buvo patvirtinta Lietuvos valdžios institucijų (taip pat žr. 137). Vienintelė byla, kur rasinė motyvacija buvo išties įrodyta, kai lietuvė moteris užpuolė žinomą Pietų Afrikos indų kilmės dainininkę 2008 m. balandžio mėn. ir buvo nuteista dviejų mėnesių laisvės atėmimo bausme. Dviem atvejais atsakingos institucijos tyrė rasinę motyvaciją, tačiau jos neįrodė. 2007 m. pavasarį keturis užsieniečius, du iš kurių buvo juodaodžiai, užpuolė Klaipėdoje. Atsakingos valdžios institucijos informavo ECRI kad smurtinis užpuolimas buvo įvykdytas apiplėšimo tikslais ir teismas nerado rasinės motyvacijos pagrindų. 2009 m. gruodžio mėn. mirė Somalio studentas, studijavęs Kauno medicinos universitete, po to, kai buvo sumuštas tų pačių metų spalio mėn. ECRI gavo informacijos, kad jis buvo kalbėjęs per televiziją apie smurtą ir rasizmą, kurį patyrė šalyje. Tačiau valdžios institucijos teigė, kad šis asmuo nepareiškė kaltinimų rasine diskriminacija ir todėl tyrimo metu nebuvo galima įrodyti rasinės motyvacijos. Be to, buvo keletas atvejų, kai, pagal ECRI turimus duomenis, nebuvo pradėtas joks tyrimas. Pavyzdžiui, 2007 m. rudenį Seimo narys išgelbėjo Italijos pilietį, kurį užpuolė neonacistas

dėl jo tariamai musulmoniško tikėjimo. Be to, pasak NVO yra daug atvejų, kai auka nepateikia pareiškimo iš baimės. Nors, pasak oficialių šaltinių, smurtinių rasistinių nusikaltimų skaičius labai sumažėjo, ECRI neramina, kad ne visada yra atsižvelgiama į smurtinių užpuolimų rasinę motyvaciją ir primena mokymų šioje srityje svarbą.

V. Nuomonės ir viešasis diskursas

Nuomonės ir politinis diskursas

75. ECRI pažymi, kad nuo trečiosios ataskaitos apie Lietuvą paskelbimo, buvo girdėti žymių politinių veikėjų pasisakymų, kurie geriausiu atveju, parodė labai prastą suvokimą, jog reikia kovoti su visomis rasizmo apraiškomis ir blogiausiu – įamžino priešišumą ir neigiamus stereotipus mažumų atstovų atžvilgiu. 2006 m. Lietuvos Seimo narkotikų prevencijos komisijos pirmininkė kalbėdama per televizijos stotį LNK apibūdino romų namų griovimą kaip efektyvų būdą kovoje su narkotikų prekyba bei vartojimu. Ji taip pat pateikė romų namų griovimą Rusijos Kaliningrado regione kaip sėkmingą pavyzdį. Kalbėdamas apie 2008 m. kovo 11 d. demonstraciją Vilniaus centre (Žr. 19), kurios metu buvo skanduojami rasistiniai šūkiai, už kuriuos teismas pritaikė baudžiamąsias sankcijas, Lietuvos ministras pirmininkas pasakė, kad įvykis buvo nereikšmingas ir kad ši šalis yra „išties pakankamai tolerantiška valstybė“¹⁶ ECRI taip pat buvo informuota, kad Seimo debatų metu vienas politikas pavartojo žodį „negras“ kalbėdamas apie konkretų žmogų. Galiausiai, Vidaus reikalų ministerijos pareigūno straipsnis, kuriame buvo išreikštos abejonės dėl žydų naikinimo ir sukritikuotas Niurnbergo teismas, buvo pasmerktas Vidaus reikalų ministro tik praėjus trims savaitėms po straipsnio publikacijos žinomame savaitraštyje, tą dieną, kai valdžios pareigūnai gavo oficialų šešių ambasadorių protesto laišką, kuriame, *inter alia*, buvo kritikuojamos Lietuvos valdžios institucijos dėl to, kad greitai nesureagavo į situaciją (Žr.137). ECRI pažymi, kad valstybės prokuroras yra pradėjęs tyrimą šiuo klausimu.
76. Be paminėtų pareiškimų, kiti įvykiai taip pat yra labai svarbūs siekiant įvertinti nuomonių atmosferą šalyje: nebuvo sureaguota į antisemitinius straipsnius, spausdintus „Respublikos“ ir „Vakaro Žinių“ dienraščiuose 2009 m. (Žr. 137)¹⁷; Klaipėdos administracinis teismas mano, kad svastika yra tradicinis Lietuvos simbolis ir gali teisėtai būti rodomas viešai (Žr. 137)¹⁸; asmuo buvo išteisintas dėl neapykantos kurstymo šaukdamas viešoje demonstracijoje „Lietuva lietuviams“ (Žr. 19).
77. ECRI rekomenduoja, kad Lietuvos valdžios institucijos nedelsiant ir nuolat, kiek galima griežčiau, smerktų visas rasizmo, ksenofobijos bei antisemitizmo formas, įskaitant ir žiniasklaidos straipsnius, viešuosius susibūrimus bei demonstracijas, kuriose yra išreiškiamos rasistinės, ksenofobinės ar antisemitinės nuotaikos.
78. Kalbant apie Seimo nario pareiškimus, ECRI buvo informuota, kad Seimas turi patvirtinęs etikos kodeksą bei įsteigęs Nuolatinę etikos komisiją (toliau – Komisiją), kurios kompetencija yra vertinti Seimo narių tariamai neetišką elgesį, taip pat ir rasizmą kurstančias kalbas. Kai Seimo narys yra

¹⁶ Tik žiniasklaidai bei visuomenei sukritikavus demonstraciją, ji buvo pasmerkta aukščiausių šalies pareigūnų ir policija pradėjo ikiteisminį tyrimą dėl neapykantos kurstymo.

¹⁷ Atsakingi už tokius straipsnius „Respublikos“ dienraštyje buvo išteisinti 2004 m.

¹⁸ 2010 m gegužės 18 d. nutartimi buvo išteisinta grupė asmenų, kurie demonstravo plakatus su svastikomis Nepriklausomybės dienai skirtoje demonstracijoje tą pačių metų vasario 16 d. Klaipėdoje teigdami, kad tai yra Lietuvos istorinio paveldo, o ne Vokietijos nacių simboliai.

pripažįstamas pažeidęs Etikos kodeksą, ši informacija yra paviešinama. Komisija gali sumažinti Seimo nario atlyginimą, kreiptis į Seimą su siūlymu pradėti apkaltos procesą. Kalbant apie konkretų įvykį, kai Seimo narys kalbėdamas apie kitą asmenį pavadino jį „negru“, ECRI buvo informuota, kad Komisija šiuo metu šį atvejį tiria. ECRI sveikina šios Komisijos darbą; tačiau iš gautos informacijos kyla abejonių, kiek veiksmingai yra užtikrinamas Etikos standartų laikymasis - Lietuvos Seimo narkotikų prevencijos komisijos pirmininkės pasisakymas yra vienas iš pavyzdžių.

79. ECRI rekomenduoja imtis priemonių, kad būtų griežčiau užtikrinamas Seimo etikos kodekso laikymasis.

Žiniasklaida

80. Savo trečiojoje ataskaitoje ECRI dar kartą pakartojo savo rekomendaciją žiniasklaidos srityje dėl būtinybės užtikrinti visų rasinės neapykantos kurstyto atvejų kruopštų tyrimą ir bausmių taikymą.

81. Pasak įvairių šaltinių, rasistiniai komentarai internete yra viena iš nuolatinių problemų (žr. 29). Lietuvos Generalinės prokuratūros duomenimis, 2007 ir 2008 m. teismą pasiekė atitinkamai 13 ir 19 baudžiamųjų bylų dėl neapykantos kurstyto elektroninėje žiniasklaidoje. Be to, po trečiosios ECRI ataskaitos apie Lietuvą paskelbimo, Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba¹⁹ (toliau - inspektorius) gavo nemažai skundų dėl antisemitinių komentarų internete. Pavyzdžiui, po keleto tokių antisemitinių komentarų didžiausiame interneto portale (www.delfi.lt) 2007 m. vasario 9 d., inspektorius pareiškė, kad tokie komentarai yra diskriminacinio pobūdžio bei gali kurstyti neapykantą žydų bendruomenės atžvilgiu. Inspektorius dėl šio fakto pateikė vyriausiajam portalo redaktoriui įspėjimą.

82. ECRI gavo prieštaringos informacijos dėl inspektoriaus galių veikti *ex officio*. Iš vienos pusės, valdžios institucijos informavo ECRI, kad Visuomenės informavimo įstatyme yra tokia nuostata. Iš kitos pusės, pasak inspektorės, ji reaguoja tik į gautus skundus dėl rasistinių komentarų žiniasklaidoje. Policijos departamente yra atskiras skyrius atsakingas už elektroninius nusikaltimus, įskaitant ir nusikaltimus padarytus iš neapykantos, tačiau jis nuolat nestebi komentarų internete, kad nustatytų ar jie yra rasistinio pobūdžio; ši institucija taip pat reaguoja tik į skundus. ECRI buvo informuota, kad siekiant kuo veiksmingiau kovoti su tokiais nusikaltimais buvo sukurtas „Saugėnis Internetas Plius“ projektas, kurio tikslas paskatinti asmenis, pastebėjusius neapykantą kurstančius komentarus internete, pranešti atsakingoms institucijoms apie tai (policijai ir inspektoriui) per atskirą tinklapį (žr. 29). Jei komentaras yra parašytas iš užsienio šalyje esančio kompiuterio, tokia informacija yra perduodama tos šalies atsakingai institucijai. ECRI mano, kad tokia priemonė yra labai veiksminga kovojant su rasizmu. Tačiau ECRI tiki, kad galima būtų pasiekti veiksmingesnių rezultatų, jei atsakingos institucijos turėtų pajėgumų nuolat stebėti komentarus internete bei galių veikti *ex officio*.

83. ECRI rekomenduoja, kad už nesantaikos kurstyto apraiškų tyrimą internete atsakingų institucijų galios būtų sustiprintos, kad jos galėtų nuolat vykdyti interneto stebėseną bei veikti *ex officio*, kai mano, kad buvo įvykdytas nusikaltimas ar Visuomenės informavimo įstatymo nuostatos buvo pažeistos.

¹⁹ Žurnalistų etikos inspektorius yra valstybinė institucija atskaitinga Seimui. Žurnalistų etikos inspektorius yra skiriamas penkeriems metams Seimo bei Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos siūlymu. Inspektorius yra atsakingas už Visuomenės Informavimo įstatymo bei Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo stebėseną.

84. Pagal Visuomenės informavimo įstatymą, inspektorius gali tirti neapykantos kurstymo atvejus, jei nėra įtarimo baudžiama veika. Jei yra įtarimas, inspektorius perduoda bylą prokurorui. Inspektorius gali paskirti iki 7000 litų baudą (2000 eurų) už pakartotinius veiksmus ir įsakyti informacijos autoriams išimti informaciją iš tinklapio. Tačiau inspektorius negali sustabdyti tinklapio veiklos.
85. ECRI rekomenduoja, kad Žurnalistų etikos inspektoriumi būtų suteikta galių taikyti griežtesnes sankcijas nei tas, kurias šiuo metu ši institucija gali taikyti tam, kad sankcijos turėtų atgrasantį poveikį rasistiniams pasisakymams spaudoje, žiniasklaidoje bei internete.
86. Žurnalistų ir leidėjų etikos komisija²⁰ stebi Žurnalistų etikos kodekso įgyvendinimą bei gali sustabdyti valstybės skiriamų lėšų finansavimą, jei yra nustatomi pakartotiniai kodekso pažeidimai.
87. ECRI taip pat neramina žiniasklaidos pranešimai apie romų etninės kilmės piliečius, kurie apsiriboja tik juos siejant su baudžiamosiomis veikomis bei narkotikų prekyba ir vartojimu.
88. ECRI rekomenduoja Lietuvos valdžios institucijoms paveikti žiniasklaidą, nesikėsinant į jos nepriklausomumą, kad ji suvoktų poreikį užtikrinti, kad žinios turi prisidėti ne prie nesantaikos kurstymo atmosferos bei romų bendruomenės narių išstūmimo, o poreikį siekti kovoti su tokia padėtimi.

VI. Pažeidžiamos tikslinės grupės

Romai

89. Iki šios dienos romų bendruomenė yra viena labiausiai pažeidžiamų grupių Lietuvos visuomenėje, kuri patiria daugybines diskriminacijas švietimo, sveikatos apsaugos, būsto, užimtumo bei teisėtvarkos srityje. Trečiojoje ataskaitoje ECRI rekomendavo, kad kiekviena nauja romų integracijos programa būtų paremta aiškia politine valia. ECRI skatino Lietuvos valdžios institucijas, visų pirma, užtikrinti pakankamą šioje programoje numatytų priemonių finansavimą, efektyvius susitarimus dėl jos įgyvendinimo ir įvairių dalyvaujančių valdžios sektorių veiksmų koordinavimą.
90. ECRI apgailestauja, kad jokios pažangos šioje srityje pasiekta nebuvo, išskyrus, keleto priemonių švietimo srityje finansavimą.
91. Romų integracijos į Lietuvos visuomenę programa 2008-2010 m. buvo siekiama atkreipti dėmesį į švietimo, sveikatos apsaugos, užimtumo ir socialines problemas, kurios įtakoja romų bendruomenę, o taip pat išsaugoti jų tapatybę. Tačiau, pasak įvairių šaltinių, įskaitant ir Lietuvos valdžios institucijas, ši programa ir tos, kurios buvo vykdomos anksčiau, neatnešė jokių apčiuopiamų rezultatų, nepaisant tam tikrų teigiamų iniciatyvų romų vaikų švietimo srityje ir daug mažiau – užimtumo srityje (Žr. 120). Bet kokiu atveju, atrodo, kad Programa prarado pagreitį. Reikalingi finansiniai išteklių buvo tik iš dalies paskirti 2008 ir 2009 m., o pasak keleto informacijos šaltinių, jokių išteklių skirta nebuvo 2010 m.²¹. Be to, ECRI neramina tai, kad naujoji Romų integracijos į Lietuvos visuomenę programa 2010-2012 m. (kuri, pasak valdžios institucijų, skirs dėmesį vėlgi švietimui bei paramai šeimoms) dar nebuvo patvirtinta 2010m. lapkritį, tačiau tuo pat metu įgyvendinimo gairės dar buvo rengiamos. ECRI nuomone, reikia ryžtingesnių

²⁰ Žurnalistų etikos komisija yra savireguliacijos institucija.

²¹ Kita vertus, valdžios institucijos informavo ECRI, kad išteklių buvo paskirti 2010 m. bei skiriami Romų visuomenės centrui.

veiksmų bei politinės valios, kad būtų pasiekti konkretni rezultatai romų bendruomenės gyvenime.

92. Be to, ECRI su nerimu pažymi holistinio požiūrio, siekiant išspręsti Romų problemas nebuvimą, ypač kalbant apie švietimą, užimtumą, būstą bei sveikatos paslaugas. Kliūtys, su kuriomis susiduriama vienoje gyvenimo srityje (pavyzdžiui, prieiga prie deramo būsto bei sanitarinės sąlygos), sukuria užburtą ratą (problemas švietimo bei užimtumo srityje), o galiausiai tai sąlygoja socialinę atskirtį. Neįmanoma ilgalaikėje perspektyvoje išspręsti šių problemų nekoordinuojant veiksmų visose srityse. Pasak įvairių šaltinių, trūksta koordinavimo tarp valdžios institucijų, kurios įgyvendina atitinkamas Romų integracijos programos dalis pagal savo kompetenciją. Ypač buvo išreikštas valdžios institucijų bei pilietinės visuomenės susirūpinimas dėl Romų integracijos programos rengimo bei įgyvendinimo Vilniaus miesto savivaldybėje, kuri yra tiesiogiai atsakinga už tam tikrus klausimus, tokius kaip žemės nuosavybės bei prieigos prie pagrindinių paslaugų. Be to, pasak valdžios institucijų, savivaldybė yra parengusi atskirą integracijos programą (Savivaldybės integracijos programa) romams, kurios įgyvendinimas nėra koordinuojamas su Romų integracijos programa ²².
93. Po Tautinių mažumų ir išeivijos departamento (TMID) panaikinimo, Kultūros ministerija šiuo metu formaliai atsako už nacionalinę romų integracijos programą, ypač už romų klausimus. Įvairūs šaltiniai pabrėžė, kad netinkama buvo skirti Kultūros ministeriją atsakinga institucija, nes dauguma problemų, su kuriomis susiduria romai, yra socialinės. Kultūros ministerija pripažino, kad jos riboti ištekliai bei patirtis rodo, kad reikia paskirti kitą už koordinavimą atsakingą instituciją.
94. ECRI rekomenduoja įsteigti tarpinstitucinę organizaciją romų klausimams, kuri koordinuotų tų institucijų veiksmus, kurios yra atsakingos už Romų integracijos programų įgyvendinimą. Turėtų ir toliau ypač stiprėti koordinavimas su Vilniaus savivaldybe. ECRI taip pat rekomenduoja, kad valdžios institucijos užtikrintų pakankamą finansavimą Romų integracijos programai.
95. Trečiojoje ataskaitoje ECRI rekomendavo Lietuvos valdžios institucijoms išplėsti kiekvieną naują integracijos programą, įtraukiant į ją visus Lietuvoje gyvenančius romus ir kad romų bendruomenė būtų įtraukta į šios programos rengimą. Tačiau Lietuvos valdžios institucijos paaiškino, kad nors 2008-2010 m. programa iš esmės buvo susijusi su platesne romų bendruomene, o ne tik su Vilniaus savivaldybėje gyvenančiais, praktiškai, lėšų trūkumas bei mažas romų bendruomenės susidomėjimas sąlygojo tai, kad programa buvo mažesnės geografinės aprėpties.
96. Nors didžiausia romų bendruomenė gyvena Vilniuje ir tai yra vienintelis miestas, kur romų bendruomenė gyvena kompaktiškai vienoje gyvenvietėje, romai, gyvenantys kitose šalies vietose, susiduria su panašiomis problemomis, ²³ kurias irgi spręsti turi valdžios institucijos.
97. ECRI pakartoja savo rekomendaciją, kad naujoji Romų integracijos programa turi įtraukti visus Lietuvoje gyvenančius romus.

²² ECRI pažymi, kad savivaldybės programa sulaukė daug kritikos, kadangi ji yra nenuosekli, iš vienos pusės skatinanti neteisėtų romų namų įteisinimą, o iš kitos pusės skatinanti juos išsikelti iš Kirtimų gyvenvietės.

²³ Pagal Raxen Romų ir keliautojų būsto sąlygų ataskaitą, 2001 m. gyventojų surašymo duomenimis romai daugiausiai gyveno Vilniaus savivaldybėje (640 asmenys), Kauno (364), Panevėžio (141), Šiaulių (170), Klaipėdos (58).

98. Trečiojoje ataskaitoje ECRI skatino valdžios institucijas užtikrinti aktyvų romų bendruomenės dalyvavimą kuriant kiekvieną naują šiai bendruomenei skirtą strategiją, ir kad būtų numatomos priemonės, kuriomis romų bendruomenių nariams būtų suteikiama didesnė galimybė dalyvauti sprendimų priėmimo procesuose ir juos kurti. Įvairūs šaltiniai patvirtino, kad tam tikra prasme su romų bendruomene per jų atstovus buvo konsultuojamasi rengiant Romų integracijos programą. Jiems buvo nusiųstas programos projektas siekiant sulaukti komentarų. Tačiau, kiek ECRI yra žinoma, nebuvo imtasi jokių priemonių kalbant apie bendruomenės gebėjimų didinimą dalyvavimo bei sprendimų priėmimo procese.
99. ECRI primygtinai rekomenduoja, kad sprendžiant romų klausimus, būtų tinkamai konsultuojamasi su tuo susijusiomis bendruomenėmis.
100. Trečiojoje ataskaitoje ECRI rekomendavo, kad naujojoje integracijos programoje būtų įtrauktos priemonės, skirtos ne romų gyventojams kovai su išankstiniu visuomenės nusistatymu. Atrodytų, kad vienintelė iniciatyva buvo atidarytas www.roma.lt tinklapis, kuriame tariamai yra informacija apie Lietuvos romus trimis kalbomis – lietuvių, rusų ir anglų kalbomis. ECRI pastebi, kad tinklapyje nėra jokios informacijos apie romų kultūrą ar istoriją. Be to, nebuvo pradėta jokia kampanija, kuria būtų siekiama kovoti su išankstiniu visuomenės nusistatymu šios visuomenės narių atžvilgiu bei padėti visuomenei suvokti kovos su šios bendruomenės atskirties problema svarbą.
101. ECRI pakartoja savo rekomendaciją, kad reikia imtis ryžtingų veiksmų siekiant didinti ne romų bendruomenės jautrumą kovoje su visuomenės nusistatymu romų atžvilgiu bei kovoti su diskriminacija šios visuomenės narių atžvilgiu.
102. Trečiojoje ataskaitoje ECRI pateikė rekomendacijas susijusias su švietimu, ypač šias: (i) užtikrinti, kad romų vaikai, kurie lankė parengiamuosius kursus, kurių tikslas buvo integruoti romus į pagrindines mokyklas, kuo greičiau integruotųsi į pagrindines mokyklas; (ii) ypač daug dėmesio skirti priemonėms, skatinančioms romų vaikus, ypač romų mergaites, reguliariau lankyti mokyklas ir to siekiant glaudžiai bendradarbiauti su tų vaikų šeimomis; (iii) spręsti neproporcingo romų vaikų, lankančių specialiujų poreikių vaikams skirtas mokyklas, skaičiaus problemą.
103. Kaip jau buvo anksčiau minėta šioje ataskaitoje, buvo imtasi, keleto teigiamų žingsnių siekiant įgyvendinti aukščiau paminėtas rekomendacijas. ECRI pažymi, kad ikimokyklinio ugdymo pamokos romų vaikams nuo 6 iki 8 metų yra organizuojamos siekiant užtikrinti jų parengimą pradinei mokyklai. Vilniaus regione buvo pasamdyti socialiniai pedagogai trijose mokyklose, kurių tikslas buvo teikti pedagoginę, lingvistinę bei psichologinę pagalbą romų vaikams. Vilniaus savivaldybė finansiškai nepasiturinčioms romų šeimoms teikia mokyklinius vadovėlius, nemokamą maitinimą mokykloje. Taip pat, pedagogai padeda šeimoms, kurios nesugeba pačios, teikti atitinkamus prašymus. Be to, romų šeimos gali pagal poreikį gauti socialines išmokas. 2009 m. du romų studentai (vienas besimokantis universitete, kitas - vidurinėje mokykloje) gavo 1000 litų stipendijas. Romų visuomenės centre Vilniuje romų vaikai gauna nemokamą maitinimą, taip pat jiems nemokamai yra organizuojamos menų, dailės, sporto, žaidimų, kompiuterijos kursų pamokos bei užtikrinama nemokama prieiga prie interneto.
104. ECRI delegacija aplankė vieną mokyklą Vilniuje – Saulėtekio mokyklą – tam, kad panagrinėtų, kaip aukščiau paminėtos priemonės yra įgyvendinamos praktiškai. ECRI delegacija iš esmės susidarė teigiamą įspūdį dėl mokyklose

įgyvendinamų priemonių siekiant integruoti romų vaikus. ECRI turi abejonių tik dėl atskiros klasės romų vaikams nuo 1 iki 4 klasės, apie kurią daugiau bus pasakyta kitoje pastraipoje. Be to, ECRI delegacija buvo taip pat nusivylusi po keleto dienų matydama keletą romų vaikų, kurie lanko atskirą klasę, skirtą romų vaikams, dykinėjančius romų gyvenvietėje (Kirtimuose) pamokų metu.

105. ECRI buvo informuota, kad 94 romų moksleiviai 7 - 18 metų amžiaus buvo užsiregistravę Saulėtekio mokykloje 2010 metais ir kad per 24 metus nei vienas moksleivis nėra baigęs vidurinės mokyklos,²⁴ tuo tarpu kai keturi moksleiviai baigė pagrindinę mokyklą (nuo 5 iki 10 klasės). Tačiau 2010 metais šeši romų vaikai buvo užregistruoti 10 mokyklos klasėje ir vienas 12. Mokykla įdarbino tris socialinius pedagogus: vienas kartu su teisėsaugos pareigūnu kartą per savaitę aplanko apie dešimt romų šeimų romų gyvenvietėje siekdamas motyvuoti romų tėvus leisti vaikus į mokyklą bei spręsti socialines bei psichologines problemas; antrasis pedagogas susitinka su romų vaikais mokykloje ir padeda jiems mokytis; trečiasis dirba su specialiujų poreikių ar negalią turinčiais vaikais (tie vaikai mokosi integruotoje mokyklos sistemoje). ECRI mano, kad pedagogų darbas daro teigiamą įtaką ir kad jų buvimas bei funkcijos turi būti ir toliau stiprinamos siekiant konkretaus poveikio romų vaikų mokyklos lankomumui ir rezultatams. Todėl ECRI labai neramina, kai ji girdi, kad šių pedagogų etatai bus finansuojami tik iki 2010 metų pabaigos ir mano, kad tai yra aiškus žingsnis atgal. Taip pat ECRI išreiškia abejones dėl atskiros romų vaikų klasės minėtos 104 šios ataskaitos pastraipoje. ECRI buvo informuota, kad 2011 metais ši klasė bus panaikinta ir į ją nebebus priimami nauji vaikai. Tačiau ECRI norėtų pabrėžti, kad romų vaikai neturėtų būti atskirti specialiose mokyklose ar klasėse; jie turi būti integruoti į įprastines klases ir, jei to reikia, gauti atitinkamą pagalbą, kad gerai jaustųsi tarp bendraklasių.
106. ECRI primygtinai rekomenduoja išlaikyti bei sustiprinti socialinių pedagogų, kurie dirba su romų vaikais, etatus..
107. ECRI keletas šaltinių informavo, kad pagrindine romų vaikų švietimo problema išlieka tai, kad vaikai anksti meta mokyklą. Daug vaikų pradeda lankyti pradinę mokyklą, tačiau jų skaičius mažėja nuolat pagrindinėje bei vidurinėje mokyklose. Prasto mokyklos lankomumo priežastis yra iš dalies dėl tėvų motyvacijos nebuvimo. Tačiau ECRI buvo informuota, kad tokia motyvacija tėvų tarpe yra didesnė, kai patys tėvai buvo lankę mokyklą. ECRI suvokia tai kaip ženklą, kad romų mokyklos lankomumas labai padidėtų, jei būtų galimybių mokyti vienos kartos vaikus, tokiu būdu susiformuotų teisinga praktika. Kitos ankstyvo mokyklos metimo priežastys yra ankstyvas mergaičių ištekėjimo amžius bei berniukų užsiėmimas pelno siekiančia veikla. Kalbant apie tai, kad mergaitės anksti meta mokyklą, ECRI pastebi, kad valdžios institucijos nepriėmė tam tikrų priemonių kovoje su šiuo reiškiniu. Prastas mokyklos lankomumas buvo taip pat paminėtas Saulėtekio mokyklos direktorės, kad paaiškintų ECRI, kodėl kai kurie romų vaikai lanko atskiras klases. Direktorė sakė, kad atskiros klasės romų vaikams buvo sudarytos atsižvelgiant į tėvų pageidavimus ir todėl, kad romų vaikai nuolat nelanko mokyklos ir todėl atsilieka nuo kitų vaikų.

²⁴ Lietuvos mokyklos švietimo sistemą sudaro pradinė mokykla – nuo 1 iki 4 klasės, pagrindinė mokykla – nuo 5 iki 10 klasės bei vidurinė mokykla 11 ir 12 klasės. Privalomas mokymas yra iki 10 klasės, o įstatymas numato administracines sankcijas, jei į mokyklą vaikas neina be priežasties. Tačiau šios sankcijos, atrodo, nėra įgyvendinamos..

108. ECRI rekomenduoja, kad romų suaugusieji/ studentai, kurie baigė mokyklas būtų įtraukti skatindami vaikų motyvaciją lankyti mokyklą, pasakodami apie savo „gerą patirtį“.
109. Asmenys, atsakingi už Saulėtekio mokyklą mano, kad geresnės transporto paslaugos iš Kirtimų gyvenvietės padėtų pagerinti vaikų mokyklos lankomumą. ECRI prisimena, kad kaimo vietovėse visi mokyklinio amžiaus vaikai gali važinėti viešuoju transportu už mažesnę kainą, kainos sumažinimas priklauso nuo šeimos finansinės padėties. Tačiau ECRI taip pat buvo informuota, kad Kirtimų gyvenvietės viešojo transporto paslaugos nėra geros, artimiausia stotelė yra „mažiau nei už kilometro“. ECRI mano, kad tai yra didelis atstumas mažiems vaikams, ypač tokioje šalyje, kur klimato sąlygos ne visada yra palankios. Kadangi Kirtimų gyvenvietėje gyvena daug mokyklinio amžiaus vaikų, ECRI mano, kad galima dėti pastangas gerinti mokyklos lankomumą pertvarkant autobusų stotelių sistemą.
110. ECRI rekomenduoja, kad būtų dedamos pastangos gerinti mokyklos lankomumą Kirtimų gyvenvietėje gyvenantiems vaikams, užtikrinant geresnes transporto paslaugas.
111. ECRI negavo jokios informacijos, kad romų vaikai neproporcingai lanko specialiųjų poreikių mokyklas.
112. Trečiojoje ataskaitoje ECRI rekomendavo valdžios institucijoms organizuoti mokytojams specialius kursus apie darbą visuomenėje, sudarytoje iš įvairių kultūrinių sluoksnių bei įtraukti informaciją apie romų istoriją bei kultūrą į visų mokyklų mokymo programas ir organizuoti mokytojams kursus šiomis temomis. Lietuvos valdžios institucijos minėjo ECRI, kad pagal Romų integracijos programą vidurinės mokyklos mokytojai turėjo būti mokomi ir informacija apie Lietuvos romų istoriją bei kultūrą turėjo būti įtraukta į vidurinio lavinimo vadovėlius bei programas. Tačiau šios priemonės nebuvo įgyvendintos dėl lėšų trūkumo.
113. ECRI pabrėžia atskiro mokymo svarbą mokytojams dirbantiems daugiakultūroje aplinkoje. Pagal Bendrų veiklos kryptių rekomendaciją Nr. 3: Kova su romų/čigonų patiriamu rasizmu ir netolerancija, ECRI taip pat rekomenduoja Lietuvos valdžios institucijoms įtraukti informaciją apie romų istoriją bei kultūrą į visų mokyklų mokymo programas ir mokyti mokytojus šių dalykų.
114. Trečiojoje ataskaitoje ECRI rekomendavo valdžios institucijoms imtis priemonių gerinant Lietuvoje gyvenančių romų aprūpinimą būstu. Visų pirma, minėtoms institucijoms, ieškant ilgalaikio problemos sprendimo, glaudžiai bendradarbiauti su šia bendruomene bei numatyti įvairių aprūpinimo būstu galimybių.
115. ECRI buvo informuota, kad po paskutiniosios ataskaitos paskelbimo kai kurios romų šeimos gavo socialinį būstą. Pagal 2009 m. Raxen Romų ir keliautojų būsto sąlygų ataskaitą, nuo 2006 metų 18 butų buvo išnuomoti romams Vilniaus regione (iš 40 prašymų socialiniam būstui gauti) ir 40 šeimų šiuo metu laukia eilėje, kad gautų tokį būstą. Tačiau ECRI neramina, kad nuo paskutiniosios ataskaitos paskelbimo, nebuvo imtasi jokių priemonių surasti įvairias būsto galimybes romų bendruomenės nariams, ypač tiems, kurie gyvena Kirtimų gyvenvietėje Vilniuje. Pagal Romų integracijos programą 2008-2010 m., valdžios institucijos turėjo parengti galimybių studiją dėl būsto alternatyvų romams. Tačiau tokia studija/ planas parengtas nebuvo. Be to, 2008 m. valdžios institucijos paskelbė apie planus suteikti romams, gyvenantiems Kirtimuose, galimybę įteisinti neteisėtus pastatus. Tačiau savivaldybės institucijos informavo ECRI, kad toks įteisinimas nebuvo

įmanomas dėl labai prastos pastatų būklės bei jų neatitikimo įstatymų reikalaujamos normoms bei standartams.

116. ECRI savo antrojoje ataskaitoje aprašė gyvenimo sąlygas Kirtimų gyvenvietėje ir apibūdino jas kaip labai prastas, kur trūksta pagrindinių paslaugų bei patogumų. ECRI delegacija, kuri apsilankė gyvenvietėje lapkričio mėnesį, patvirtina, kad toks vertinimas vis dar yra tiesa. Tas faktas, kad dauguma pastatų yra statyti be leidimo ir yra laikomi neteisėtais reiškia, kad dauguma šeimų negali gauti viešųjų paslaugų, tokių kaip elektra ar vanduo. Taip pat jie negali gauti svarbių privačių paslaugų, tokių kaip privatus kreditas. Tai įtakoja visas gyvenimo sritis, tokias kaip sveikata, švietimą ir užimtumą. Romų atstovai bei kiti pašnekovai ypač pabrėžė, kad nehygieniškos gyvenimo sąlygos bei pagrindinių patogumų trūkumas labai apsunkina romų vaikų mokyklos lankomumą. ECRI delegacija išties savo apsilankymo Kirtimų gyvenvietėje metu šaltą žiemos dieną pastebėjo, kad romų šeimos, gyvenančios gyvenvietėje, turi prieigą tik prie bendrų vandens kolonėlių, kuriais yra tiekiamas šaltas vanduo. ECRI pastebi, kad tokia padėtis labai apsunkina asmeninės higienos užtikrinimo sąlygas žiemos metu ir aiškiai įtakoja vaikų mokyklos lankomumą.
117. ECRI skatina valdžios institucijas prioritetine tvarka spręsti romų būsto klausimą. Galima pasiūlyti ir aptarti su romų bendruomene keletą įgyvendinamų būsto alternatyvų, tokių kaip socialinis būstas, pašalpos būsto nuomai. Jei per dvejus metus nebus surastas alternatyvus būsto sprendimas, pastatų legalizavimas turi būti numatytas kaip paskutinė išeitis, tačiau laikina, kol nebus išnagrinėtos kitos alternatyvos. Tokia priemonė bent jau suteiktų romų gyventojams teisėtą gyvenamosios vietos adresą ir, tikimės, prieigą prie patogumų bei paslaugų, kurių jiems šiuo metu trūksta.
118. ECRI skatina valdžios institucijas prioritetine tvarka spręsti būsto klausimą. Galima pasiūlyti ir aptarti su romų bendruomene keletą įgyvendinamų būsto alternatyvų, tokių kaip socialinis būstas, pašalpos būsto nuomai. Jei per dvejus metus nebus surastas alternatyvus būsto sprendimas, pastatų legalizavimas turi būti numatytas kaip paskutinė išeitis, tačiau laikina, kol nebus išnagrinėtos kitos alternatyvos.
119. ECRI savo trečiojoje ataskaitoje rekomendavo Lietuvos valdžios institucijoms užtikrinti, kad visi reikalavimai dėl kompensacijos už neteisėtą nuosavybės sunaikinimą Kirtimų gyvenvietėje būtų kruopščiai bei skubiai išnagrinėti ir apsvarstyti. (daugiau informacijos žr. ECRI trečiojoje ataskaitoje apie Lietuvą 87 pastraipoje). Po ketverių metų teismo procesų, Aukščiausiasis administracinis teismas nustatė, kad savivaldybė neturėjo teisės griauti neteisėtai pastatytus gyvenvietės pastatus. Teismas nutartimi priteisė kompensaciją už padarytą neturtinę žalą aukoms²⁵. ECRI džiaugiasi, kad buvo išnagrinėti aukščiau paminėti skundai. Tačiau teismo nutartyje dar kartą yra paminėta svarba spręsti neteisėtą Kirtimų gyvenvietės namų klausimą.
120. Trečiojoje ataskaitoje ECRI rekomendavo Lietuvos valdžios institucijoms imtis Lietuvoje gyvenančių romų bendruomenės užimtumo padėties gerinimo priemonių bei atsižvelgti į kovą su diskriminacija šioje srityje. ECRI informavo valdžios institucijas, kad pagal Romų integracijos programą 2008-2010 m. kas tris mėnesius buvo organizuojamas renginys „Darbo rinkos dienos“. Tomis dienomis romai buvo skatinami ieškoti darbo bei dalyvauti profesiniame mokyme, taip pat buvo organizuojamas kalbų mokymas. Kalbant apie EQUAL programą, kuri buvo jau prasidėjusi trečiosios ECRI ataskaitos apie Lietuvą metu, jos įgyvendinimas baigėsi 2008 m. Programos

²⁵ Tuo pat metu jiems buvo taikomos baudos dėl neteisėtų pastatų.

tikslas buvo diegti romų integracijos į darbo rinką priemonės. Programa buvo finansuojama Europos socialinio fondo. Pagal šią programą buvo surengta keletas profesinio mokymo kursų²⁶, romams buvo padedama ieškoti tinkamų darbo vietų. Tačiau iš 84 dalyvių tik šeši asmenys rado darbą. Be to, įgūdžių tobulinimas ir mokymas bei pagalba ieškant tinkamo darbo buvo finansuojami iš ES projekto „Atsigręžk į romus: Inovatyvios romų dalyvavimo darbo rinkoje priemonės“. Šios programos rezultatas - 30 asmenų rado darbą. Tačiau ne visi liko darbo vietose. Be to, ECRI su džiaugsmu pažymi, kad 2009 m. buvo sukurta darbo paieškos naršyklė Romų visuomenės centre siekiant padėti romams ieškoti darbo. Ši paieškos naršyklė yra prijungta prie Lietuvos darbo biržos.

121. ECRI buvo informuota valdžios institucijų, kad apie 90 romų etninės kilmės asmenų yra užsiregistravę Vilniaus darbo biržoje ir kad tik 30 nuolat dirba. Reikia paminėti, kad iš bedarbių, tik tie, kurie yra užsiregistravę darbo biržoje gali naudotis profesinio mokymo paslaugomis, socialinėmis paslaugomis bei visu sveikatos draudimu²⁷. Tai reiškia, kad registracija Darbo biržoje yra labai svarbi siekiant pasinaudoti Lietuvos socialine sistema, kuria daugelis romų, gyvenančių Vilniuje, nesinaudoja (Žr. 23 išnašą).
122. ECRI taip pat buvo informuota, kad norint užsitikrinti registraciją Lietuvos darbo biržoje, reikia darbo patirties. Be to, po registracijos, romams yra sunku naudotis profesinio mokymo paslaugomis bei rasti darbą, nes romai neatitinka išsilavinimo keliamų reikalavimų. Tuo pat metu ECRI pažymi, kad buvo organizuojami mokymai, kurių metu asmenys pasinaudojo mokymo paslaugomis, jiems buvo siūlomas darbas, tačiau jie atsisakė tokios galimybės – socialinės išmokos, kurias tas asmuo ir jis/ jo sutuoktinis gauna yra išties didesnės esant bedarbiu nei kad dirbant. Panagrinėję šiuos duomenis, ECRI mano, kad Lietuvos valdžios institucijos turi pergaltoti, kaip geriausiai galima būtų skatinti užimtumą bei prieigą prie socialinių paslaugų romų asmenims.
123. ECRI rekomenduoja Lietuvos valdžios institucijoms, kad registracija Darbo biržoje būtų supaprastinta, nekeliant darbo patirties reikalavimų bei labiau skatinama aiškinant svarbias tos registracijos pasekmes (tokias kaip socialinės išmokos). ECRI skatina valdžios institucijas tęsti bei didinti profesinio mokymo iniciatyvų skaičių bei padėti romams susirasti tinkamus darbus. ECRI taip pat rekomenduoja valdžios institucijoms pergaltoti būdus, kad užimtumas nebūtų mažiau finansiškai patrauklus nei socialinės išmokos nedirbant.
124. Trečiojoje ataskaitoje ECRI rekomendavo Lietuvos valdžios institucijoms dėti daugiau pastangų, užtikrinant visiems romams vienodas galimybes naudotis pirminės bei antrinės sveikatos priežiūros paslaugomis ir gerinti jų bendrą sveikatos būklę. ECRI buvo informuota Lietuvos valdžios institucijų, kad dauguma romų, gyvenančių Lietuvoje, yra Lietuvos piliečiai ar turi leidimus gyventi, todėl turi tas pačias teises į sveikatos pasaugas kaip ir kiti piliečiai bei teisėti gyventojai. Tačiau, kaip jau minėta ankstesnėse pastraipose, bedarbiai gali naudotis visomis sveikatos paslaugomis tik tuo atveju, jei jie yra užsiregistravę Darbo biržoje.
125. ECRI pažymi, kad priklausomybė nuo narkotikų ir toliau yra rimta problema romų, gyvenančių Kirtimų gyvenvietėje, tarpe. Tačiau ECRI džiugina, kad po trečiosios ataskaitos paskelbimo darbo nenutraukė mobiliosios paslaugos,

²⁶Vairavimo, floristikos ir kalbų.

²⁷ Neregistruotieji gali naudotis pagrindinėmis sveikatos paslaugomis.

kurios užtikrina prevenciją bei pagalbą narkotikų priklausomybę turintiems asmenims.

126. ECRI buvo informuota, kad po paskutinės ataskaitos paskelbimo romams gana pavėluotai buvo teikiamos sveikatos paslaugos, ypač greitosios pagalbos. Keletas šaltinių informavo ECRI, kad greitosios pagalbos automobilis atvažiuoja vėluodamas vidutiniškai vieną ar dvi valandas, o dėl to mirė vienas žmogus ²⁸.
127. ECRI rekomenduoja Lietuvos valdžios institucijoms išsiaiškinti, kodėl vėluoja greitosios pagalbos paslaugos Kirtimuose gyvenantiems romams bei užtikrinti, kad greitosios pagalbos paslaugos būtų teikiamos šiai bendruomenei laiku.
128. Trečiojoje ataskaitoje ECRI rekomendavo Lietuvos valdžios institucijoms toliau tirti padėtį, susijusią su romų pilietybės, leidimų gyventi bei kitų asmens dokumentų gavimu ir palengvintų atitinkamų dokumentų gavimą. Ta tema ECRI buvo informuota, kad iki TMID panaikinimo pagal Romų integracijos į Lietuvos visuomenę programą 2008-2010 m. buvo priimtos priemonės siekiant suteikti tapatybės dokumentus romų etninės kilmės Lietuvos, o taip pat romams ne Lietuvos piliečiams, kurie turi lėšų save išlaikyti. Tokia priemonė buvo įgyvendinama per Romų visuomenės centrą ir per dvejus metus apie 30 romų padėjo gauti tapatybės dokumentus.
129. Trečiojoje ataskaitoje ECRI rekomendavo Lietuvos valdžios institucijoms palaikyti konstruktyvų dialogą su romų bendruomenių nariais viešosios tvarkos kontrolės klausimais, ypač informuoti romų bendruomenę apie būdus, kuriais galima pranešti apie neteisėtą policijos elgesį, ir kruopščiai ištirti visus įtariamo neteisėto policijos elgesio su šios bendruomenės nariais atvejus.
130. ECRI buvo informuota valdžios institucijų, kad buvo rengiami susitikimai su Vilniaus miesto Vyriausiojo policijos komisariato bei Vilniaus romų bendruomenės atstovais. Šių susitikimų metu romams buvo paaiškinta, kaip pranešti apie neteisėtą policijos elgesį bei teikti skundus dėl kitų institucijų elgesio. Taip pat policija surengė susitikimus su romų vaikų šeimomis, gyvenančiomis gyvenvietėje, siekdami motyvuoti juos leisti savo vaikus į mokyklą. 2010 m. buvo surengti du tokie susitikimai Romų visuomenės centre.
131. Išties ECRI buvo informuota, kad romai teikė skundus apie policijos neteisėtą elgesį policijai bei Seimo kontrolieriui. Šie skundai dažnai yra susiję su smurto atvejais policijos reidų metu ar patruliuojant Kirtimų gyvenvietėje. Vienu iš tokių atvejų policija tariamai sustabdė vieną iš asmenų ir panaudojo jėgą, siekdama neleisti jam/jai pereiti į kitą gyvenvietės pusę. Vėliau šis asmuo pateikė skundą policijai.
132. ECRI suvokia, kad policijos stebėseną yra reikalinga Kirtimų gyvenvietėje dėl narkotikų prekybos ir vartojimo problemų. Tačiau tokių aprašytų incidentų bei bendrai asmenų, gyvenančių ar besilankančių gyvenvietėje, įbauginimo reikėtų vengti.
133. Romų atstovai pabrėžė, kad nepaisant keleto pateiktų skundų, dauguma romų bijo valstybinių institucijų.

²⁸ Valdžios institucijos pateikė duomenis nuo 2011 m. sausio iki kovo mėnesių, kai vidutinis greitosios pagalbos automobilio laukimo laikas buvo 16 minučių.

134. ECRI skatina Lietuvos valdžios institucijas ir toliau stiprinti dialogą tarp policijos bei romų bendruomenės sutaikinimo atmosfera, tokia kaip kad veikia Romų visuomenės centras, siekiant išvengti smerkimo, didinti pasitikėjimą bei bendradarbiavimą bei gerinti saugumo situaciją Kirtimų gyvenvietėje bei aplink ją. ECRI rekomenduoja Lietuvos valdžios institucijoms užtikrinti, kad policija neniekintų romų bendruomenės narių ir kad bereikalingo smurto panaudojimas būtų vengtinas bet kokiomis aplinkybėmis.

Žydų bendruomenė

135. Trečiojoje ataskaitoje ECRI primygtinai rekomendavo Lietuvos valdžios institucijoms labai griežtai stebėti visas antisemitizmo apraiškas ir stiprinti pastangas išaiškinant ir baudžiant asmenis, padariusius antisemitinius nusikaltimus. Visų pirma, Lietuvos valdžios institucijoms buvo rekomenduojama užtikrinti dabartinių nuostatų prieš rasinės neapykantos kurstymą taikymą visais neapykantos prieš žydų bendruomenes ar jų narius kurstymo atvejais.
136. ECRI buvo informuota, kad antisemitizmo apraiškų prieš asmenis ir jų turtą ir toliau pastebima Lietuvoje. Nors kai kuriuos antisemitizmo atvejus buvo imtasi teisiškai tirti ir/ arba juos pasmerkė valdžios institucijos, bet į daug atvejų sureaguota nebuvo.
137. Po trečiosios ECRI ataskaitos paskelbimo buvo keletas antisemitinių išpuolių, tokių kaip žydų kapinių, paminklų bei memorialų niokojimas. Daugeliu atvejų atsakingos institucijos pradėjo tyrimus, tačiau kaltieji surasti nebuvo. Be to, spaudoje bei internete pasirodė keletas antisemitinių straipsnių, ypač reaguojant į diskusijas, sukeltas dėl žydų nuosavybės atstatymo bei dėl žydų bendruomenės bei įmonės, kuri norėjo užstatyti žemės plotą, kur iki 19 amžiaus buvo žydų kapinės, ginčo. ECRI dėmesį patraukė du straipsniai dienraščiuose „Respublika“ ir „Vakaro žinios“ 2009 m.: pirmajame buvo žydo bei homoseksualo karikatūra, kurie laikė gaublį, po karikatūra buvo parašyta: „Kas valdo pasaulį?“; straipsnis dėl žydų nuosavybės atstatymo žydų bendruomenei buvo pailiustruotas fotomontažu, kur Žydų bendruomenės pirmininkas yra už abako (senovinių skaitliukų). Kiek ECRI yra žinoma šių straipsnių Lietuvos valdžios institucijos nepasmerkė²⁹. Galiausiai 2010 m. kiaulės galva su skrybėle ir pritaisytomis plaukų sruogomis buvo atnešta prie sinagogos durų Kaune šabo pamaldų metu. Nors tyrimas buvo pradėtas, policija nustatė, kad tai buvo viešosios tvarkos pažeidimas. ECRI nuomone, nesugebėjimas pasmerkti tokių publikacijų bei persekioti už rasistinius nusikaltimus atsakingus asmenis gali įtikinti visuomenę, kad antisemitinis elgesys nėra smerktinas.
138. ECRI taip pat išreiškia gilų susirūpinimą dėl pavėluotos valdžios institucijų reakcijos į straipsnį, išspausdintą dienraštyje „Veidas“ 2010 m. lapkričio mėn. (Žr. 75), bei dėl gegužės 18 d. Klaipėdos teismo sprendimo, kad svastika yra tradicinis Lietuvos simbolis (Žr. 76).
139. Trečiojoje ataskaitoje ECRI skatino Lietuvos valdžios institucijas glaudžiai bendradarbiaujant su žydų bendruomenėmis, skubiai užbaigti būtiną Religinių bendruomenių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo tvarkos įstatymo pataisų priėmimo procesą.
140. ECRI buvo informuota, kad įstatymo projektas dėl Žydų bendruomenės nekilnojamojo turto kompensavimo buvo patvirtintas Lietuvos vyriausybės ir

²⁹ Baudžiamasis (pagal baudžiamojo kodekso 170 straipsnį) bei administracinis procesas buvo pradėtas prieš „Respubliką“ už tą pačią publikaciją 2005 m. ir 2006 m., tačiau nesėkmingai.

šiuo metu yra nagrinėjamas Seime. Pagal naująjį įstatymo projektą apie 128 milijonai litų, o tai yra 30% visos kompensacijos, bus pervesta į fondą bei vėliau pervesta įvairioms žydų bendruomenėms. Pinigai bus skirti religiniams, kultūriniais, švietimo, moksliniams bei labdaros tikslams, o atitinkamos žydų bendruomenės nuspręs, kaip paskirstyti ir pasinaudoti pinigais. Kaip jau buvo minėta anksčiau, įstatymo projektas sukėlė daug diskusijų bei antisemitinių jausmų Lietuvos visuomenėje ir ši problema jau yra paminėta šios ataskaitos įžangoje. Tačiau tai nepaaiškina, kodėl įstatymo dėl nuosavybės atstatymo/ kompensacijos už nuosavybę reikia būtent žydų bendruomenei. Reikia prisiminti, kad įstatymas, reglamentuojantis nuosavybės atstatymą (1995 m. Religinių bendruomenių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo tvarkos įstatymas) buvo taikomas tik religinėms bendruomenėms, kurios buvo Lietuvoje iki 1940 m. liepos 21 d. ir kurių turtas buvo nusavintas valstybės ir kurio atžvilgiu buvo nustatyta religinė bendruomenė to turto paveldėtoja bei pripažinta aukščiausia to tikėjimo religine institucija. Dėl Šoa, išskyrus keletą atskirų atvejų, jokių žydų „religinių bendruomenių paveldėtojų“ nebuvo Lietuvoje, nes dauguma žydų arba buvo sunaikinti arba pabėgo. Taip pat nebuvo aukščiausiosios religinės institucijos, kuri galėtų pripažinti „atsinaujinusias“ religines bendruomenes. Todėl šiuo atveju sąlygos, kurias nustato įstatymas nėra tenkinamos³⁰. Dėl šios priežasties reikėjo atskiro įstatymo žydų bendruomenei. ECRI tiki, kad šios aplinkybės turi būti paaiškintos Lietuvos visuomenei, tam kad išsklaidytų bet kokius antisemitinius jausmus, kurie buvo sukelti diskusijų dėl nuosavybės atstatymo/ kompensacijos už nuosavybę.

141. ECRI rekomenduoja Lietuvos valdžios institucijoms imtis veiksmų išsklaidyti bet kokius antisemitinius jausmus, susijusius su teisių į nuosavybę atstatymu žydų bendruomenei. Pavyzdžiui, valdžios institucijos galėtų pateikti aiškų priežasčių, dėl specialaus įstatymo, reglamentuojančio kompensaciją už žydų turtą žydų bendruomenei, paaiškinimą.

142. Kalbant apie turtą, nusavintą Antrojo pasaulinio karo metu, ECRI pažymi, kad nuo 1991 m. priiminėjami įvairūs įstatymai apribojo galimybes kreiptis dėl nuosavybės atstatymo tiems žydų asmenims, kurie „repatriavo“³¹ į Izraelį³². Pagal šiuos įstatymus teisės į nuosavybę gali būti atstatomos tik Lietuvos piliečiams. Iki 2006 m. Pilietybės įstatymas atskyrė etninius lietuvius ir kitus, susijusius su teisės į Lietuvos pilietybę „išsaugojimu“. Ne etninės kilmės lietuviai turėjo teisę į pilietybę, jei jie nebuvo „repatrijavę“. 2006 m. lapkričio mėn. Konstitucinis teismas išaiškino, kad toks atskyrimas pažeidžia lygybės principą. Tačiau asmenys, kurie gynė savo teises remdamiesi Konstitucinio teismo sprendimu, negalėjo apginti savo teisių į nuosavybės atstatymą, nes tam nustatytas terminas jau buvo praėjęs. Nors jų padėtis pagerėjo pagal 2004 m. Piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo pataisas, ECRI pažymi, kad šis teisės aktas nesuteikia teisių žmonėms, kurie dėl diskriminuojančių taisyklių taikymo praleido terminą kreiptis dėl teisių į nuosavybę atstatymo. Šiuo teisės aktu tiesiog yra suteikiama galimybė teismui pratęsti terminą atskirais atvejais, jei jis mano, kad įstatyme numatyto termino nebuvo laikomasi dėl svarbių kliūčių.

³⁰ 1992 m. Ministro pirmininko specialiuoju įsakymu sinagogos buvo sugrąžintos..

³¹ Repatriacija buvo suvokiama kaip išvykimas iš etninės tėvynės ar gyvenvietės ir aiškinamas kaip žydų asmenų grįžimas į Izraelį.

³² Iš kitos pusės žydai, kurie išvyko iš Lietuvos svetur galėjo pagal įstatymą kreiptis dėl teisių į nuosavybę atstatymo.

143. ECRI rekomenduoja Lietuvos valdžios institucijoms, kad asmenims, kurie pateko į „repatrijuotųjų“ kategoriją ir kuriems yra taikomas 2006 m. lapkričio mėn. Konstitucinio teismo sprendimas būtų suteikta teisė kreiptis dėl teisių atstatymo į privačią nuosavybę.

Kitos tautinės/ etninės mažumos

144. Pagal 2001 metų gyventojų surašymą Lietuvoje yra apie 115 tautinių/ etninių mažumų bendruomenių. Didžiausios yra lenkų ir rusų bendruomenės, taip pat baltarusiai bei ukrainiečiai.
145. Trečiojoje ataskaitoje ECRI rekomendavo Lietuvos valdžios institucijoms užtikrinti išsamias konsultacijas su Tautinių bendrijų taryba ir išklausti jos nuomonę visais jai svarbiais klausimais. Lietuvos valdžios institucijoms buvo rekomenduojama užtikrinti, kad Tautinių mažumų integracijos į Lietuvos visuomenę veiksmų programos 2005–2010 m. įgyvendinimui būtų skiriamas pakankamas finansavimas. Taip pat ECRI ragino Lietuvos valdžios institucijas reaguoti į visas išankstinio nusistatymo prieš tautines mažumas arba priešiško atžvilgiu apraiškas.
146. Po ECRI paskutiniosios ataskaitos, siekiant sumažinti išlaidas, atsakomybės už mažumų politikos įgyvendinimą bei tautinių/ etninių mažumų teises buvo perskirstytos. 2009 m. gruodžio mėn. TMID, kuris buvo anksčiau atsakingas už tautinių/ etninių mažumų klausimus buvo panaikintas, o jo funkcijos perduotos Kultūros ministerijai. ECRI su nerimu pažymi, kad nebuvo atliktas joks TMID darbo vertinimas prieš vykdant pertvarką. Dar svarbiau, kad Kultūros ministerija pabrėžė turinti rimtų abejonių dėl tautinių mažumų klausimų perėmimo, ir kad naujai įsteigtame Tautinių mažumų reikalų skyriuje trūksta darbuotojų ir kad biudžetas, palyginus su tais ištekliais, kuriuos turėjo TMID, buvo sumažintas dviem trečdaliais. ECRI taip pat buvo informuota, kad pereinamuoju laikotarpiu po TMID panaikinimo iki kol buvo sukurtas naujas Tautinių mažumų reikalų skyrius buvo susidurta su įvairiomis problemomis dėl darbo organizavimo bei personalo. Kaip pabrėžė keletas informacijos šaltinių, TMID buvo atsakingas už visus tautinių/ etninių mažumų klausimus, o dabar atsakomybės buvo perskirstytos įvairioms atsakingoms ministerijoms ir Kultūros ministerija negali užtikrinti koordinavimo tarp įvairių suinteresuotųjų pusių.
147. Vyriausybė taip pat įsteigė Tautinių mažumų reikalų koordinavimo komisiją, kurios kompetencija yra teikti pasiūlymus integruojant tautines/ etnines mažumas į šalies politinį, viešąjį bei kultūrinį gyvenimą bei konsultuoti rengiant teisės aktus, susijusius su tautinėmis/ etninėmis mažumomis. Komisijai pirmininkauja Ministras pirmininkas, o jos nariais yra Kultūros, Finansų, Užsienio reikalų, Socialinės apsaugos ir darbo, Švietimo ir mokslo, Vidaus reikalų ministrai, Tautinių bendrijų tarybos pirmininkas bei šeši tautinių/ etninių mažumų atstovai. ECRI neturėjo galimybės susitikti su Tautinių mažumų reikalų koordinavimo komisija.
148. Tautinių bendrijų taryba ir toliau tęsia savo patariamąjį darbą kultūros, politikos kryptimi ir teisės aktų rengimo klausimais, kurie įtakoja tautines mažumas. Ši taryba yra atskaitinga Kultūros ministerijai. Tačiau konsultacijų poreikis yra daug mažesnis nei anksčiau ir todėl neatrodo, kad Tautinių bendrijų taryba yra galių turintis politinis žaidėjas.

149. ECRI rekomenduoja Lietuvos valdžios institucijoms nagrinėti būdus stiprinti esamą silpną tautinių/ etninių mažumų politikos sistemą, išsiaiškinti atsakomybės klausimus už tautinių/ etninių mažumų nediskriminavimo/ integracijos aspektus bei pagerinti konsultacijas su Tautinių bendrijų taryba.

150. Trečiojoje ataskaitoje ECRI rekomendavo Lietuvos valdžios institucijoms toliau dirbti organizuojant mokymą mažumų kalbomis ir aktyviai konsultuotis su suinteresuotųjų tautinių mažumų atstovais sprendžiant visas kitas problemas, ypač susijusias su mažumų kalbomis mokomų klasių steigimu mokyklose bei geros kokybės vadovėlių prieinamumą.

151. ECRI buvo informuota, kad norint įsteigti mažumų kalba mokomą klasę moksleivių skaičiaus problema vis dar išlieka, ypač kalbant apie paskutiniuosius vidurinės mokyklos metus. Bendrai, valdžios institucijos teigia, kad per pastaruosius penkerius metus, moksleivių skaičius mokyklose mažėjo po 22,000 kiekvienais mokykliniais metais. Todėl daug mokyklų buvo uždarytos, įskaitant ir tas mokyklas, kuriose dalykai buvo mokomi mažumų kalba. Kai kurie mažumų atstovai pabrėžė, kad kai kuriose srityse vienintelė mokykla, kurioje buvo mokoma mažumų kalba, buvo uždaryta. Nors valdžios institucijos tai užginčijo, buvo pabrėžtas nuolatinis vadovėlių mažumų kalbomis trūkumas. Pavyzdžiui, aštuntai klasei nebuvo jokių istorijos vadovėlių rusų kalba. Kalbant apie vidurinės mokyklos baigimo egzaminus, taisyklės reikalauja, kad klausimus reikia užduoti lietuvių kalba egzaminuojamajam, tačiau moksleiviai, kurie lanko mažumų mokyklas gali atsakyti savo gimtąja kalba. Tačiau ECRI buvo informuota, kad valdžios institucijos galvoja panaikinti šią įstatymo nuostatą bei nustatyti, kad privaloma būtų atsakinėti lietuvių kalba. Pasak mažumų atstovų, ši nuostata jau yra įgyvendinama ir praktikoje.

152. Bendrai kalbant, ECRI susidarė įspūdis, kad nuo trečiosios ataskaitos apie Lietuvą paskelbimo, švietimas mažumų mokyklose vis labiau yra užtikrinamas lietuvių kalba. ECRI mano, kad klausimai, susiję su teise į švietimą mažumų kalba geriausiai yra išdėstyti Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijoje (FCNM). ECRI vis dėlto neramina mažumų teisę į kokybišką išsilavinimą, tokį, koks yra užtikrinamas ne mažumų atstovams. Todėl ECRI neramina, kad tariamas vadovėlių trūkumas mažumų kalbomis ir tas faktas, kad mažumų mokyklų mokytojai turi vis daugiau mokyti valstybine kalba, o ne savo gimtąja kalba gali pažeisti aukščiau paminėtą teisę.

153. ECRI rekomenduoja Lietuvos valdžios institucijoms užtikrinti, kad nebūtų pažeidžiamos vaikų, priklausančių tautinėms/ etninėms mažumoms turimos teisės į švietimą. ECRI taip pat rekomenduoja, kad valdžios institucijos užtikrintų vadovėlius mažumų kalbomis visuose švietimo lygmenyse, tiek, kiek pagal mokyklos programą yra užtikrinamas mokymas mažumų kalbomis. Galiausiai, ECRI rekomenduoja, kad švietimą Lietuvoje užtikrintų tie mokytojai, kurie sklandžiai kalba ta kalba.

Prieglobsčio prašytojai ir pabėgėliai

154. Trečiojoje ataskaitoje ECRI pakartojė savo raginimą Lietuvos valdžios institucijoms užtikrinti, kad pabėgėlio statusas pagal Pabėgėlių statuso konvenciją iš tikrųjų būtų suteikiamas visiems tokią teisę turintiems asmenims. Šiuo tikslu, visų pirma, buvo rekomenduojama toliau stiprinti administracinių teismų kompetenciją efektyviai nagrinėti skundų dėl prieglobsčio bylas. Taip pat ECRI Lietuvos valdžios institucijoms

rekomendavo geriau informuoti visus prieglobsčio nustatymo procedūros dalyvius apie prieglobsčio aspektus, susijusius su lyčių klausimu.

155. ECRI pažymi, kad panašiai kaip ir buvo aprašyta trečiojoje ECRI ataskaitoje, asmenų skaičius, kuriems buvo suteiktas pabėgėlio statusas yra labai mažas. Tačiau asmenų, kuriems buvo suteikta laikinoji apsauga, skaičius yra daug didesnis. Valdžios institucijos šiuos duomenis aiškino teigdamos, kad dauguma besikreipiančiųjų yra čečėnų kilmės asmenys ir jiems yra suteikiama laikinoji apsauga dėl žmogaus teisių pažeidimų, kurie yra registruojami jų tėvynėje. 2009 metais buvo užregistruoti 449 prieglobsčio prašymai, 11 asmenų buvo suteiktas pabėgėlio statusas ir 217 asmeniui buvo suteikta laikinoji apsauga. 2009 metais 29% prašymų pirmą kartą besikreipiantiesiems buvo patenkinti (Statuso pagal Konvenciją 7.6%; papildomos apsaugos 21.5%). 2008 m. buvo pateikti 540 prieglobsčio prašymai, daugelis jų buvo pateikta pasienio punktuose (110); iš jų pabėgėlio statusas buvo suteiktas 14 asmenų ir 350 asmenims buvo suteikta laikinoji apsauga. 2007 metais iš 480 prieglobsčio prašytojų, devyni asmenys buvo pripažinti pabėgėliais ir 393 buvo suteikta laikinoji apsauga.
156. Kalbant apie administracinių teismų pajėgumus efektyviai spręsti prieglobsčio prašymus, valdžios institucijos teigė, kad šia tema mokymai ir seminarai buvo organizuojami Migracijos departamento valstybės tarnautojams bei administracinių teismų teisėjams. Tačiau, pasak kai kurių šaltinių, nagrinėjant apeliacinius skundus prieglobsčio bylose, administraciniai teismai dažniausiai palieka Migracijos departamento sprendimus, remdamiesi savo sprendimuose informacija, kurią pateikia ši institucija, dažnai net nenagrinėdami pareiškėjo pateiktos informacijos. Pavyzdžiui, 2009 metais iš 104 apeliacinių skundų dėl pirmosios instancijos teismo sprendimų, 3 bylose Migracijos departamento sprendimas buvo iš dalies panaikintas bei bylos buvo sugrąžintos pakartotiniam nagrinėjimui. Nei vienoje iš šių bylų po pakartotinio nagrinėjimo nebuvo suteiktas prieglobstis. Kalbat apie skundus dėl antrosios instancijos teismų sprendimų, iš 32 skundų, tik 4 buvo sugrąžinti Migracijos departamentui pakartotiniam nagrinėjimui. Dar svarbiau yra tai, kad ECRI buvo informuota, kad administracinių teismų teisėjai nebūtinai specializuojasi prieglobsčio klausimuose ir turi nagrinėti daugybę bylų. Todėl ECRI mano, kad administraciniai teismai turėtų įgyti profesinės kompetencijos šioje srityje ir reikia dėti daugiau pastangų gerinant gebėjimus efektyviai spręsti apeliacinius skundus prieglobsčio prašytojų bylose.
157. Kalbant apie poreikį didinti informuotumą tų, kurie yra susiję su prieglobsčio sprendimų priėmimo klausimais, susijusiais su lyčių klausimais, ECRI buvo informuota, kad pastaraisiais metais JTVPK rengė seminarus kompetentingoms vyriausybinėms institucijoms, įskaitant ir teismus, Migracijos departamento valstybės tarnautojams bei NVO, kurie buvo skirti lyčių klausimams.
158. ECRI pakartoja savo kreipimąsi į Lietuvos valdžios institucijas, kad šios užtikrintų, kad pabėgėlio statusas pagal Pabėgėlių statuso konvenciją iš tikrųjų būtų suteikiamas visiems tokią teisę turintiems asmenims bei, kad valdžios institucijos imtųsi veiksmų gerinti administracinių teismų gebėjimus veiksmingai nagrinėti skundus prieglobsčio bylose.
159. Savo trečiojoje ataskaitoje apie Lietuvą ECRI rekomendavo Lietuvos valdžios institucijoms, kad prieglobsčio prašytojai būtų sulaikomi tik būtinais atvejais, o visais kitais atvejais būtų taikomos alternatyvios priemonės sulaikymui. Buvo ypač rekomenduojama nesulaikyti vaikų.

160. ECRI sveikina tai, kad po trečiosios ECRI ataskaitos apie Lietuvą paskelbimo, Įstatymas dėl užsieniečių padėties buvo pakeistas ir jame nebėra numatomas asmenų, kurie neteisėtai kirto Lietuvos sieną ar liko šalyje, jei jie yra pateikę prieglobsčio suteikimo prašymą, sulaikymas. Jei asmuo neteisėtai įvažiuoja ar lieka Lietuvos teritorijoje bei yra padavęs prašymą dėl prieglobsčio suteikimo, po jo/ jos sulaikymo, iš esmės jam/ jai kaltinimai yra panaikinami ir jis/ ji yra paleidžiami iš sulaikymo įstaigos. Iš kitos pusės ECRI buvo informuota, kad tam, kad asmuo būtų paleistas iš laisvės sulaikymo įstaigos, sulaikytasis ar jo/ jos advokatas turi kreiptis į teismą. Taip pat ECRI buvo informuota apie atvejus, kai ne Lietuvos piliečiai yra laikomi laisvės atėmimo įstaigose, nes prastai išmano teisines procedūras ar neturi pakankamai ryšių su savo advokatu. Taip pat, ECRI pastebėjo, kad iš teismų nėra reikalaujama taikyti alternatyvias sulaikymui priemones, todėl tokios priemonės nėra taikomos.
161. Kalbant apie nelydimus nepilnamečius užsieniečius prieglobsčio prašytojus, jie yra apgyvendinami Pabėgėlių priėmimo centre Rukloje. ECRI nėra žinoma apie sulaikytus nelydimus nepilnamečius prieglobsčio prašytojus.
162. Lietuvos nacionaliniai teisės aktai reglamentuoja asmens, pateikusio prieglobsčio prašymą ir sulaikyto dėl neteisėto įvažiavimo ar buvimo Lietuvos teritorijoje, paleidimą, todėl ECRI rekomenduoja Lietuvos valdžios institucijoms, kad toks paleidimas daugiau nepriklausytų nuo sulaikytojo/ sulaikytosios ar jo/ jos advokato kreipimosi į teismą. Asmens paleidimas, pavyzdžiui, gali būti vykdomas Migracijos departamento iniciatyva, kuri galėtų kreiptis į teismą tuo tikslu, gavusi prieglobsčio prašymą.
163. Trečiojoje ataskaitoje apie Lietuvą, ECRI rekomendavo Lietuvos valdžios institucijoms sudaryti priežasčių, dėl kurių atsisakoma prieglobsčio prašytojus įsileisti į šalies teritoriją, sąrašą, siekiant užtikrinti, kad pabėgėliai galėtų pasinaudoti apsauga Lietuvoje. Ji taip pat rekomendavo prieglobsčio prašytojams skirti pakankamai laiko, per kurį jie galėtų apskųsti visus su jais susijusius sprendimus dėl prieglobsčio, įskaitant sprendimus dėl leidimo įvažiuoti į šalies teritoriją.
164. Sąlygos, dėl kurių nėra įleidžiami prieglobsčio prašytojai į Lietuvos teritoriją nepasikeitė, po trečiosios ECRI ataskaitos paskelbimo ir apima: kelionė tranzitu per saugią trečiąją šalį, atvykimas iš saugios kilmės šalies ar pateikimas akivaizdžiai nepagrįsto prašymo. Taigi, problema, kuri buvo iškelta yra ta, kad pagal Įstatymą dėl užsieniečių teisinės padėties, kai asmuo atvyksta iš saugios trečios šalies jo prašymas nėra nagrinėjamas iš esmės. ECRI pažymi, kad Lietuva nėra paskelbusi saugių trečiųjų šalių sąrašo. Bendrai ECRI neramina tai, kad atsisakymas iš esmės nagrinėti prieglobsčio prašymą šiuo pagrindu gali pažeisti negrąžinimo principo taikymą, kuris yra reglamentuojamas tarptautinėje žmogaus ir pabėgėlių teisėje, nes ne visos šalys gali užtikrinti tokį pat apsaugos lygį. Be to, nors statistiniai duomenys teigia, kad prieglobsčio prašymai vis dažniau yra pateikiami pasienio punktuose, ECRI nėra gavusi statistinių duomenų, kiek asmenų nebuvo įleista į teritoriją ir jų prašymai nebuvo nagrinėjami remiantis aukščiau išvardintais pagrindais, nei kiek asmenų apskundė tokius sprendimus.
165. Aukščiau paminėtais atvejais, prieglobsčio prašymą turi išnagrinėti kompetentingos institucijos per 48 valandas. Šis laikotarpis, pasak valdžios institucijų, gali būti pratęstas iki septynių dienų. Per pirmąsias 48 valandas, pareiškėjas lieka pasienio punkte. Po šio laikotarpio, taip pat ir skundo atveju, pareiškėjai yra apgyvendinami Užsieniečių registracijos centre Pabradėje. ECRI yra gavusi skundų dėl problemų, susijusių su patalpomis,

kuriose apgyvendinami prieglobsčio prašytojai pasienio punktuose per pirmąsias 48 valandas.

166. ECRI rekomenduoja Lietuvos valdžios institucijoms nagrinėti visais atvejais prieglobsčio prašymus iš esmės, įskaitant ir kai pareiškėjas keliavo tranzitu per saugią trečiąją šalį. ECRI taip pat rekomenduoja, kad duomenys dėl asmenų, kuriems nebuvo leista įvažiuoti į teritoriją dėl kelionės tranzitu per saugią trečią šalį, atvykimą iš saugios kilmės šalies bei pateikimą akivaizdžiai nepagrįsto prašymo būtų viešinami, o taip pat ir tokių apskųstų sprendimų skaičius.
167. ECRI džiugina, kad po trečiosios ataskaitos paskelbimo, skundo pateikimo dėl prieglobsčio prašymo sprendimo terminas, įskaitant ir sprendimus dėl įleidimo į teritoriją, buvo pratęstas nuo septynių iki keturiolikos dienų, atstatant terminą, kuris galiojo anksčiau.
168. Trečiojoje ataskaitoje ECRI pakartojo savo kreipimąsi į Lietuvos valdžios institucijas užtikrinti, kad visi potencialūs prieglobsčio prašytojai iš tikrųjų galėtų pasinaudoti prieglobsčio procedūra, o viešosios tvarkos klausimai netrukdytų prieglobsčio prašytojams pasinaudoti savo teisėmis, o pabėgėliams prašyti efektyvios apsaugos Lietuvoje ir ją gauti.
169. Trečiojoje ataskaitoje ECRI nurodė įvairias kliūtis, susijusias su prieglobsčio prašytojų galimybe pasinaudoti prieglobsčio procedūromis (Žr. 108 ECRI trečiosios ataskaitos apie Lietuvą pastraipą). Nors valdžios institucijos tai ginčija, pagal 2010 m. Pagrindinių teisių agentūros teminę ataskaitą dėl prievolės informuoti pareiškėjus apie su prieglobsčiu susijusias procedūras, daug prieglobsčio prašytojų nežinojo apie terminus, per kuriuos galima apskųsti sprendimą dėl prieglobsčio ir kad sprendimas dėl prieglobsčio prašymo buvo pateiktas lietuvių kalba, kurios pareiškėjai ne visada suprato³³. Taip pat, nors per pirmąjį pokalbį prieglobsčio prašytojui yra pateikiamas dokumentas, kuriame yra pateiktos, *inter alia*, kai kurios iš prieglobsčio prašytojo/jos teisių, tik keletas prieglobsčio prašytojų gavo papildomos informacijos /dokumentus raštu apie prieglobsčio suteikimo procedūrą.
170. Teigiamą prasmę, valdžios institucijos nurodė, kad po trečiosios ECRI ataskaitos paskelbimo, pasienio pareigūnams buvo surengta keletas seminarų, susijusių su prieglobsčio klausimais, po kurių tinkamai išnagrinėtų prašymų, pateiktų pasienio punktuose, skaičius labai padidėjo (pvz., 2009 m. daugiau nei 30% iš visų pateiktų prašymų). Taip pat, ECRI buvo informuota, kad JTVPK regioninis atstovas Šiaurės ir Baltijos šalims, Valstybės sienos apsaugos tarnyba bei Lietuvos Raudonojo kryžiaus draugija pasirašė trišalį savitarpio susitarimą dėl bendrų bendradarbiavimo priemonių, kuriomis siekiama pagerinti prieglobsčio prašytojų patekimą į Lietuvos teritoriją bei prieglobsčio procedūras. Pagal šį susitarimą šalys susitarė rengti tokias veiklas: mokyti pasienio pareigūnus, organizuoti teisininkų nuolatinius vizitus į pasienio kontrolės punktus, Vilniaus tarptautinį oro uostą bei Užsieniečių registracijos centrą Pabradėje bei teikti informaciją apie teisę į prieglobstį bei prieglobsčio procedūras. ECRI sveikina valdžios institucijų pastangas teikti visą informaciją dėl prieglobsčio procedūrų pasiekiamumo bei skatina valdžios institucijas tęsti tokias pastangas.
171. ECRI rekomenduoja, kad rašytinė informacija apie prieglobsčio procedūrą, įskaitant ir skundo pateikimo terminus, būtų nuolat teikiama visiems prieglobsčio prašytojams. ECRI taip pat rekomenduoja, kad sprendimai dėl

³³ Pasak valdžios institucijų, tai pažeistų Viešojo administravimo įstatymą, Įstatymą dėl užsieniečių teisinės padėties bei Ministro dekretą dėl prieglobsčio nagrinėjimo procedūros.

prašymų būtų pateikiami ta kalba, kurią pareiškėjai supranta ar pareiškėjams būtų verčiami.

172. Nepaisant visų pastangų apmokyti pasienio pareigūnus prieglobsčio procedūrų klausimais, ECRI turi rimtų abejonių dėl valdžios institucijų planų perduoti prieglobsčio prašymų nagrinėjimą iš Migracijos departamento pasienio pareigūnams, nes nėra tikra, kad pastarieji turi pakankamai kompetencijos, kurios reikia tai daryti.
173. ECRI rekomenduoja Lietuvos valdžios institucijoms neperduoti prieglobsčio prašymų nagrinėjimo procedūros iš Migracijos departamento pasienio pareigūnams nebent bus užtikrinti pakankami mokymai pasienio pareigūnams prieglobsčio klausimais.
174. Trečiojoje ataskaitoje ECRI rekomendavo Lietuvos valdžios institucijoms, kad asmenys, kuriems suteikta laikinoji apsauga, galėtų atitinkamai naudotis socialinės apsaugos ir sveikatos priežiūros paslaugomis. Dėl to ECRI ragino Lietuvos valdžios institucijas priimti pataisas dėl nuolatinių sveikatos priežiūros sistemos paslaugų teikimo vaikams, vyresnio amžiaus žmonėms ir neįgaliesiems, kuriems buvo suteikta laikinoji apsauga.
175. ECRI sveikina, kad pagal Sveikatos draudimo įstatymą šie užsieniečiai, kuriems buvo suteikta laikinoji apsauga gali naudotis visu sveikatos draudimu: asmenys iki 18 metų amžiaus; asmenys, kuriems buvo nustatytos tam tikros ligos ar negalia, kaip tai numato Lietuvos įstatymai, vieniši tėvai, auginantys nepilnametį vaiką; nėščios moterys - 70 dienų iki vaiko gimimo ir 56 dienos po vaiko gimimo; pensinio amžiaus asmenys. Kalbant apie asmenis, kuriems buvo suteikta laikinoji apsauga ir kurie nedirba, pagal Sveikatos draudimo įstatymą jų sveikatos išlaidų apmokėjimas bus reglamentuojamas Vyriausybės dekretu, tačiau toks dekretas dar nebuvo išleistas. Tačiau jiems yra suteikiamos greitosios medicinos pagalbos paslaugos.
176. Asmenys, kuriems yra suteikta laikinoji apsauga, pirmuosius metus Lietuvoje gyvena Pabėgėlių priėmimo centre Rukloje. Tuo laikotarpiu jie gali gauti socialines išmokas; tačiau po šio laikotarpio, jie neturi teisės į socialines išmokas³⁴. ECRI informavo valdžios institucijos, kad Piniginės socialinės paramos nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims įstatymas buvo parengtas ir bus nagrinėjamas Seime 2011 metų antrąjį ketvirtį. Pagal šį įstatymo projektą, asmenys, laikinai gyvenantys šalyje, kuriems buvo suteikta laikinoji apsauga, galės gauti pinigines socialines išmokas.
177. ECRI rekomenduoja valdžios institucijoms nedelsiant priimti įstatymo projektą, kuris reglamentuotų, kad socialinė parama būtų teikiama ir asmenims, kuriems yra suteikta laikinoji apsauga. ECRI taip pat rekomenduoja, kad būtų įtraukta nuostata, kuria būtų garantuojamas sveikatos paslaugų finansavimas visiems asmenims, kuriems yra suteikta laikinoji apsauga.
178. Trečiojoje ataskaitoje ECRI rekomendavo Lietuvos valdžios institucijoms užtikrinti, kad prieglobsčio prašytojai Lietuvoje galėtų naudotis atitinkamomis prieglobsčio prašytojų priėmimo paslaugomis ypač socialinėmis, psichologinėmis ir reabilitacinėmis paslaugomis.

³⁴ Tačiau pagal Piniginės socialinės paramos nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims įstatymą, Miestų savivaldybės tarybos gali skirti iš savo biudžetų pinigines socialines išmokas.

179. ECRI buvo informuota, kad 2008, metais Užsieniečių registracijos centre Pabradėje nuolat visą darbo dieną dirbo du darbuotojai, kurie nuolatos teikė socialines bei psichologines paslaugas. Vėliau, 2008 metų balandžio mėn. Lietuvos Raudonasis kryžius bei Vilniaus Caritas perkėlė socialines, psichologines bei teises paslaugas ir netoli Centro įsteigė Pabradės pabėgėlių dienos centrą. Tokia iniciatyva suteikia prieglobsčio prašytojams, kurie išsinaudoja Užsieniečių registracijos centre, pasinaudoti socialinėmis paslaugomis, gauti humanitarinę pagalbą bei papildomas medicinos paslaugas. Svarbu yra pažymėti, kad šį projektą finansuoja Europos pabėgėlių fondas ir kai baigsis ES finansavimo laikotarpis, tokio centro ateitis taps neaiški. Organizacijos, kurios turi dirbti Pabradės pabėgėlių centre informavo ECRI, kad vertėtų įrengti atskiras patalpas apgyvendinti nelydimoms moterims bei moterims su vaikais.

180. ECRI rekomenduoja Lietuvos valdžios institucijoms tęsti savo pastangas bendradarbiaujant su Lietuvos Raudonojo kryžiumi bei Vilniaus Caritu, kad būtų tęsiamos ir užtikrinamos šiuo metu Pabradės dienos centre, netoli Užsieniečių registracijos centro, teikiamos psichologinės, socialinės bei medicinos paslaugos. ECRI rekomenduoja, kad būtų įrengtos atskiros patalpos, skirtos nelydimoms moterims bei moterims su vaikais.

181. Trečiojoje ataskaitoje apie Lietuvą ECRI rekomendavo Lietuvos valdžios institucijoms užtikrinti, kad būtų tinkamai gerbiama ne Lietuvos piliečių, gyvenančių Lietuvoje, teisė joje susitikti su savo šeimos nariais.

182. Trečiojoje ataskaitoje ECRI ypač pastebėjo, kad pagal įstatymą pabėgėliai turėjo gyventi Lietuvoje ne mažiau kaip dvejus metus, kad su jais galėtų susitikti jų šeimų nariai. ECRI su džiugesiu pažymi, kad šis reikalavimas nebėra taikomas. Taip pat, trečiosios ECRI ataskaitos apie Lietuvą metu Užsieniečių teisinės padėties įstatyme nebuvo pripažįstama teisė nelydimiems nepilnamečiams susitikti su jų tėvais, dabar įstatymas buvo pakeistas ir suteikia galimybę šeimos susijungimui, jei vaikui buvo suteiktas pabėgėlio statusas. Tačiau pagal Užsieniečių teisinės padėties įstatymą teisė į šeimos susijungimą vis dar nėra taikoma tiems, kuriems buvo suteikta laikinoji apsauga.

183. Trečiojoje ataskaitoje ECRI rekomendavo valdžios institucijoms remti visuomenės iniciatyvas, skirtas kovai su niekinančiais arba neigiamą įvaizdį kuriančiais žiniasklaidos pranešimais apie prieglobsčio prašytojus ir pabėgėlius, bei skatinti gerbti ne Lietuvos piliečius, ypač prieglobsčio prašytojus ir pabėgėlius. ECRI buvo informuota, kad pagal ES finansuojamą projektą, Nacionalinė žurnalistų kūrėjų asociacija bei Lietuvos vartotojų institutas parengė gaires žurnalistams, kaip rašyti apie prieglobsčio prašytojus, siekiant skatinti toleranciją. Be to, žurnalistai iš didžiausių ir labiausiai skaitomų dienraščių dalyvavo kasmetiniame Pabėgėlių dienos renginyje Ruklos pabėgėlių priėmimo centre. ECRI džiaugiasi, kad tokios iniciatyvos yra organizuojamos ir skatina valdžios institucijas remti bei didinti tokių iniciatyvų skaičių.

Kiti migrantai

184. Pagal įstatymą dėl Užsieniečių teisinės padėties 113 ir 126 straipsnius, ne Lietuvos piliečiai, kurie neteisėtai atvyko ar yra Lietuvos teritorijoje ir tie, kurių buvimas kelia grėsmę valstybės saugumui, viešajai tvarkai arba žmonių sveikatai gali būti sulaikyti bei išsiųsti. Tačiau keletas šaltinių minėjo, kad sulaikymo atvejai be išsiuntimo taip pat buvo užregistruoti. ECRI pažymi, kad tokie atvejai prieštarauja Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių

apsaugos konvencijos (EŽTK) 5.1 straipsniui³⁵. Be to, pagal Užsieniečių teisinės padėties įstatymą 113 straipsnio 7 pastraipą, ne Lietuvos pilietis gali būti sulaikomas, kai jo/ jos buvimas šalyje kelia grėsmę žmonių sveikatai. Ši nuostata prieštarautų EŽTK 5.1 straipsniui, pagal kurį sulaikymas yra reglamentuojamas daug siauriau, t.y., siekiant išvengti užkrečiamųjų ligų plitimo³⁶. ECRI valdžios institucijos informavo, kad naujasis Užsieniečių teisinės padėties įstatymo projektas nebesuteikia teisės sulaikyti ne Lietuvos piliečių, kai jų buvimas šalyje kelia grėsmę nacionaliniam saugumui, viešajai tvarkai ar visuomenės sveikatai. ECRI sveikina tokį žingsnį ir skatina valdžios institucijas priimti tokią įstatymo pataisą.

185. ECRI rekomenduoja, kad grėsmė nacionaliniam saugumui, viešajai tvarkai bei visuomenės sveikatai nebebūtų laikomi ne Lietuvos piliečių sulaikymo pagrindais ir kad Užsieniečių teisinės padėties įstatymas būtų atitinkamai pakeistas.

186. Kalbant apie kitus Užsieniečių teisinės padėties įstatymo 113 straipsnyje minimus atvejus, ECRI rekomenduoja, kad ne Lietuvos piliečiai būtų sulaikomi tik tiek, kiek griežtai reikia tą daryti vykdant teisėtą išsiuntimą.

187. Užsieniečių teisinės padėties įstatymas nenurodo maksimalaus sulaikymo termino iki asmens išsiuntimo, priešingai nei Europos sąjungos direktyva dėl gražinimo³⁷, pagal kurią asmenį galima sulaikyti trims mėnesiams, ir pratęsti šį terminą maksimaliai iki šešių mėnesių, o paskui iki dvylikos mėnesių. Valdžios institucijos informavo ECRI, kad 2008 metais, ne Lietuvos piliečiai buvo sulaikomi daugiausiai 9 mėnesiams. Taip pat, atrodo, kad įstatymo projektas yra pateiktas Seimui siekiant suderinti nacionalinius Lietuvos teisės aktus su ES direktyva dėl gražinimo.

188. ECRI skatina valdžios institucijas nustatyti maksimalų sulaikymo terminą iki išsiuntimo, pagal Europos Sąjungos direktyvą dėl gražinimo.

189. Kalbant apie nelydimus nepilnamečius, kurie neprašo prieglobsčio, jiems yra taikomi bendri reikalavimai tiek, kad užsieniečiai iki 18 metų gali būti sulaikomi tik išskirtinėmis aplinkybėmis, kiek galima labiau atsižvelgiant į jų interesus. Pagal valdžios institucijų pateiktus statistinius duomenis, nelydimų nepilnamečių sulaikymas buvo užregistruotas: septynis kartus 2006 metais, du kartus 2007 metais ir vieną kartą 2008 metais. Tačiau ECRI informavo kiti šaltiniai, kad nelydimų nepilnamečių, kurie neprašo prieglobsčio, sulaikymas yra dažnai pasitaikanti praktika Lietuvoje. Jie dažniausiai yra sulaikomi Užsieniečių registracijos centre ar policijos areštinėje.

190. ECRI rekomenduoja Lietuvos valdžios institucijoms užtikrinti, kad vaikai būtų sulaikomi tik išimtiniais atvejais.

³⁵ Pagal EŽTK Niekam negali būti atimta laisvė kitaip, kaip šiais atvejais ir pagal įstatymo nustatytą tvarką: a) kai jis teisėtai sulaikomas, remiantis kompetentingo teismo sprendimu; b) kai jis teisėtai suimamas ar sulaikomas už tai, kad neįvykdė teismo teisėto sprendimo, arba kai norima garantuoti kokio nors įstatymo numatyto įsipareigojimo vykdymą; c) kai jis teisėtai suimamas ar sulaikomas, kad būtų pristatytas kompetentingam teismo pareigūnui, pagrįstai įtariant padarius nusikaltimą ar kai pagrįstai manoma, jog būtina užkirsti kelią padaryti nusikaltimą, arba manoma, kad jis gali pabėgti jį padaręs; d) kai sulaikomas nepilnamečis pagal teisėtą potvarkį jo auklėjimo priežiūros tikslais arba jo teisėto suėmimo tikslais dėl to, kad jis būtų pristatytas kompetentingam teismo pareigūnui; e) kai asmenys teisėtai sulaikomi, siekiant užkirsti kelią infekcinėms ligoms plisti, arba kai sulaikomi psichiškai nesveiki asmenys, alkoholikai, narkomanai ar valkatos; f) kai žmogus teisėtai suimamas ar sulaikomas dėl to, kad negalėtų be leidimo įvažiuoti į šalį, ar kai imamas veiksmų jį deportuoti ar išduoti kitai valstybei.

³⁶ Lietuvos Užsieniečių teisinės padėties įstatyme yra numatytas atskiras pagrindas sulaikymui. Dar, buvo iškilusių abejonių dėl atitikimo EŽTK 5.1 straipsniui, ypač dėl ne Lietuvos piliečių sulaikymo dėl sveikatos.

³⁷ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/115/EB 2008 m. gruodžio 16 d. dėl bendrų nelegaliai esančių trečiųjų šalių piliečių gražinimo standartų ir tvarkos valstybėse narėse.

VII. Teisėsaugos pareigūnų elgesys

191. Trečiojoje ataskaitoje ECRI pakartojo savo rekomendaciją Lietuvos valdžios institucijoms sukurti nuo policijos struktūrų nepriklausomą mechanizmą neteisėtam policijos elgesiui, įskaitant rasistinį arba dėl rasinių motyvų diskriminuojantį elgesį, tirti.
192. Pasak valdžios institucijų, yra keletas nepriklausomų institucijų, kurioms yra pavesta kontroliuoti policijos veiklą ir kurios gali tirti potencialius policijos rasizmo ar rasistinio elgesio atvejus. Pagal Policijos veiklos įstatymo 10 straipsnio 1 pastraipą, šios institucijos yra atsakingos už policijos veiksmų kontrolę: Vidaus reikalų ministras, Generalinė prokuratūra, Seimo kontrolieriaus tarnyba, Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba bei administraciniai teismai.
193. Seimo kontrolieriaus tarnyba gali tirti skundus dėl pareigūnų piktnaudžiavimo, per didelio biurokratizmo ar žmogaus teisių pažeidimų viešojo administravimo srityje. Kontrolierius gali perduoti tyrimą ikiteisminio tyrimo institucijai ar prokurorui, kai yra įtarimas, kad buvo vykdyta nusikalstama veika; kreiptis dėl pareigūno atleidimo į teismą, jei jis/ ji yra pripažįstami kaltais dėl piktnaudžiavimo savo galiomis bei rekomenduoti kompetentingai institucijai pritaikyti drausmines sankcijas kaltais pripažintiems pareigūnams. Seimo kontrolieriaus tarnyba patvirtino, kad išties, ji gauna skundų dėl policijos netinkamo elgesio; tačiau skundai nesiremia rasiniais/ etniniais pagrindais. Kontrolierius tiki, kad rasizmas ir rasinė diskriminacija nėra rimta problema Lietuvos visuomenėje.
194. Kalbant apie Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybą, ECRI pažymi, kad nors tai yra kompetentinga institucija nagrinėti rasinės diskriminacijos atvejus, ji neturi galių taikyti drausmines sankcijas ar kreiptis į teismą dėl policijos pareigūno atleidimo iš pareigų. Kita vertus, ji gali priimti sprendimą perduoti bylą ikiteisminio tyrimo institucijai ar prokurorui, jei yra įtarimų, kad buvo įvykdyta nusikalstama veika ar tirti administracinius pažeidimus bei taikyti administracines sankcijas.
195. Administraciniai teismai taip pat gali peržiūrėti valdžios institucijų, įskaitant ir policiją, sprendimus, atsisakymą veikti ar procedūrų vilkinimą, o taip pat ir sprendimus, kurie buvo priimti dėl administracinių pažeidimų. Skundai taip pat gali būti teikiami policijos viršininkams ir, jei yra pagrįstas įtarimas, kad buvo padaryta nusikalstama veika, yra pradedamas ikiteisminis tyrimas, kurį kontroliuoja prokuroras. Taip pat, policija turi galių vykdyti vidinius patikrinimus dėl rasizmo ar rasinės diskriminacijos aukų skundų, tokį procesą kontroliuoja Vidaus reikalų ministerijos Generalinio inspektoriaus skyrius. Šis skyrius taip pat tiria ieškinius bei skundus apie įvykdytus vidinius patikrinimus, vertina išvadų objektyvumą bei teisingumą bei gali vykdyti patikrinimus institucijoje dėl įtariamo neteisėto policijos pareigūnų elgesio. ECRI ši institucija informavo, kad per pastaruosius dešimt metų niekad nėra gavusi skundo dėl įtariamo policijos pareigūnų neteisėto elgesio rasizmo ar netolerancijos pagrindais ir todėl niekad nėra peržiūrėjusi jokio su tuo susijusio vidinio policijos patikrinimo.
196. Prokuroras gali pats vykdyti dalį ar visą tyrimą. ECRI informavo prokuratūra, kad 2008 metų policijos pareigūnų elgesio tyrimai buvo vykdomi 2009 metais ir kad nėra atskirų statistinių duomenų, susijusių su policijos rasistiniu neteisėtu elgesiu.
197. ECRI pažymi, kad yra daug institucijų, kurios gali prižiūrėti ir tirti policijos neteisėtą elgesį. Tačiau ECRI mano, kad be prokuroro (kuris yra atsakinga institucija, kai yra įtarimas nusikalstama veika), turėtų būti įsteigta atskira

institucija, kuri būtų: nepriklausoma nuo policijos; suvoktų ir išmanytų šią sritį; turėtų pakankamai tyrimo galių; galių perduoti tyrimo ataskaitą baudžiamojo persekiojimo institucijai, kuri spręstų ar pradėti baudžiamojo persekiojimo procedūras ar ne, bei policijai, kuri spręstų ar taikyti drausmines procedūras. ECRI mano, kad nei viena iš aukščiau paminėtų institucijų nepasižymi visais šiais požymiais.

198. ECRI rekomenduoja Lietuvos valdžios institucijoms sukurti nuo policijos struktūrų nepriklausomą mechanizmą, kuris turėtų aukščiau aprašytus požymius, neteisėtam policijos elgesiui, įskaitant rasistinį arba dėl rasinių motyvų diskriminuojantį elgesį, tirti. Kitu atveju, ECRI rekomenduoja Lietuvos valdžios institucijoms sustiprinti vienos iš esamų institucijų, kuri yra nepriklausoma nuo policijos ir kuri kontroliuoja jos darbą, galias ir kad šiai institucijai būtų suteiktos kompetencijos tirti policijos neteisėtą elgesį rasizmo pagrindais, suvoktų ir išmanytų šią sritį; turėtų pakankamai tyrimo galių; galių perduoti tyrimo ataskaitą baudžiamojo persekiojimo institucijai, kuri spręstų ar pradėti baudžiamojo persekiojimo procedūras ar ne, bei policijai, kuri spręstų ar taikyti drausmines procedūras. Institucijos galios turi būti žinomos visoms potencialioms aukoms. ECRI atkreipia valdžios institucijų dėmesį į savo Bendrų veiklos kryptių rekomendaciją Nr. 11: dėl kovos su rasizmu bei rasine diskriminacija policijos srityje.

199. Trečiojoje ataskaitoje apie Lietuvą ECRI skatino Lietuvos valdžios institucijas apsvarstyti priemones, kuriomis būtų galima užtikrinti tinkamą atstovavimą mažumų grupėms policijoje. Šios priemonės turėtų apimti kliūčių, trukdančių mažumų grupių nariams iš tikrųjų dirbti policijos pajėgose, nustatymą ir specialių priemonių tokioms kliūtims pašalinti priėmimą.

200. ECRI informavo valdžios institucijas, kad policijos pareigūnai neprivalo nurodyti savo etninės/ tautinės kilmės, todėl ECRI mano, kad nėra sudarytos sąlygos išnagrinėti, ar tautinių/ etninių mažumų atstovai yra pakankamai atstovaujami policijos pajėgose ir ar yra šalinamos tokio dalyvavimo kliūtys. ECRI prisimena, kad duomenų rinkimas pagal etninę kilmę, jei yra atliekamas atsižvelgiant į konfidencialumo, informuoto sutikimo ir konkrečiai grupei priklausančių asmenų savanoriško savo tapatybės atskleidimo principus, gali padėti įvertinti pažeidžiamų grupių dalyvavimą policijos pajėgose, skatinti labiau subalansuotą policijos pajėgų sudėtį ir labiau teigiamą suvokimą apie pažeidžiamas grupes bei jų gyvenimą. Ypač ECRI skatina valdžios institucijas išnagrinėti priemones ir imtis veiksmų pašalinti kliūtis su kuriomis susiduria romai vertindami policijos profesinę veiklą. Galbūt verta būtų informuoti vaikus bei jaunus žmones, kurie lanko mokyklas apie galimybes dirbti policijos pajėgose bei išsilavinimo reikalavimus, tam kad jie įvertintų tokio darbo galimybes.

201. ECRI pakartoja savo rekomendaciją Lietuvos valdžios institucijoms imtis priemonių, kuriomis būtų galima užtikrinti tinkamą atstovavimą mažumų grupėms policijoje. Šios priemonės turėtų apimti kliūčių, trukdančių mažumų grupių nariams praktiškai dirbti policijos pajėgose, nustatymą ir specialių priemonių tokioms kliūtims pašalinti, priėmimą

VIII. Rasizmo ir rasinės diskriminacijos apraiškų stebėseną

202. Trečiojoje ataskaitoje apie Lietuvą ECRI primygtinai rekomendavo Lietuvos valdžios institucijoms tobulinti savo stebėsenos sistemas, renkant svarbią informaciją, suskirstytą pagal kategorijas, tokias kaip etninė kilmė, kalba, religija ir tautybė, apie įvairias politikos sritis, ir užtikrinti, kad visais atvejais tai būtų daroma deramai atsižvelgiant į konfidencialumo, informuoto sutikimo ir konkrečiai grupei priklausančių asmenų savanoriško savo tapatybės

atskleidimo principus. Šiose sistemose turėtų būti numatytas lyčių aspektas, ypač atsižvelgiant į galimą dvigubą arba daugybinių diskriminaciją.

203. ECRI buvo informuota, kad pagal 2006-2008 m. Nacionalinę antidiskriminacinę programą, Statistikos departamentui buvo pavesta rinkti informaciją apie Lietuvos gyventojų sudėtį pagal etninę kilmę ir pilietybę. 2010 m. Lietuvos statistikos metraštyje, *inter alia*, yra informacijos ir lentelių apie Lietuvos gyventojų sudėtį pagal paminėtas dvi kategorijas. Statistikos departamentas taip pat parengė klausimyną, kuris bus pateiktas per 2011 m. gyventojų surašymą. ECRI buvo informuota, kad TMID, prieš šio departamento panaikinimą, dalyvavo rengiant gyventojų surašymą, ir klausimyne yra neprivalomi klausimai apie pilietybę, etninę kilmę, kalbą (įskaitant gimtąją kalbą bei kitų kalbų žinias), religiją ir užimtumo padėtį. ECRI džiugina, kad gyventojų surašymo kontekste bus įmanoma analizuoti informaciją apie užimtumą, etninę kilmę, kalbą ir religiją. Klausimynas bus pateiktas rusų, lenkų, anglų ir lietuvių kalbomis, o informacija bus skelbiama lenkų ir rusų kalbomis tuose regionuose, kur yra didelis rusiškai ir lenkiškai kalbančiųjų gyventojų skaičius. Nors ši iniciatyva yra sveikintina, ECRI yra įsitikinusi, kad duomenys turi būti renkami ir analizuojami nuolat.
204. ECRI pažymi, kad be 2011 metų gyventojų surašymo valdžios institucijos neturi planų nuolat rinkti informacijos pagal etninę kilmę, kalbą, religiją bei tautybę tokiose politikos srityse kaip užimtumas, būstas ir švietimas. Kaip jau minėta 72 pastraipoje, duomenų rinkimas užimtumo srityje pagal etninę kilmę nebuvo atnaujintas nuo 2004 metų, tačiau duomenys, surinkti iki 2004 metų buvo labai naudingi, nes parodė, kad didelė dalis bedarbių buvo rusai ir lenkai³⁸. ECRI norėtų priminti Lietuvos valdžios institucijoms, kad informacijos rinkimas, kaip aprašyta anksčiau, yra nepakeičiama priemonė siekiant suvokti, ar asmenys, priklausantys pažeidžiamoms grupėms, yra diskriminuojami kasdieniniame gyvenime, užimtumo, švietimo ar būsto srityse.
205. ECRI rekomenduoja Lietuvos valdžios institucijoms stiprinti Statistikos departamento gebėjimus bei patikėti jam nuolatinį informacijos rinkimą skirtingose politikos srityse, įskaitant užimtumą, būstą ir švietimą pagal etninės kilmės, kalbos, religijos ir tautybės grupes bei atsižvelgiant į konfidencialumo, informuoto sutikimo ir konkrečiai grupei priklausančių asmenų savanoriško savo tapatybės atskleidimo principus.

IX. Švietimas ir informuotumo didinimas

206. Trečiojoje ataskaitoje ECRI Lietuvos valdžios institucijoms rekomendavo stiprinti žmogaus teisių aspektą organizuojamuose pilietinio ugdymo kursuose, ypač keliant mokytojų kvalifikaciją ir tobulinant vadovėlius. ECRI nuomone, tolimesnėje ateityje Lietuvos valdžios institucijoms vertėtų apsvarstyti galimybę organizuoti mokymą apie žmogaus teises, įskaitant nediskriminavimą, kaip atskirą privalomą dalyką pradinėse ir vidurinėse mokyklose.
207. ECRI pažymi, kad pilietinio ugdymo kontekste ir toliau yra mokoma apie žmogaus teises. Mokyklos naudojami vadovėliai, kuriuos sudaro dvi dalys: viena iš jų yra skirta žmogaus teisėms. Anksčiau pilietinis ugdymas buvo mokomas 7 ir 8 klasėse, o dabar jis tapo privalomu tik 9 ir 10 klasėse. Švietimo ir mokslo ministerija taip pat informavo ECRI, kad vidurinėse mokyklose yra rengiami įvairūs seminarai žmogaus teisių temomis. Taip pat,

³⁸ Reikia paminėti, kad romų etninės kilmės asmenys dažnai neatskleidžia savo etninės kilmės ir teigia, kad jie yra rusai.

2007 m. Švietimo ir mokslo ministerija bendradarbiaudama su Teisingumo ministerija 50 mokyklų įteikė vadovėlius „Teisė visiems“ (1000 egzempliorių), skirtus tolerancijai ir žmogaus teisių skatinimui.

208. ECRI rekomenduoja, kad žmogaus teisės ir žinios apie etninių/ tautinių mažumų kultūrą taptų kiek įmanoma anksčiau privalomu dalyku mokyklose.

209. Trečiojoje ataskaitoje ECRI rekomendavo Lietuvos valdžios institucijoms stengtis geriau informuoti svarbiausius specialistus ir visuomenę apie rasizmą ir rasinę diskriminaciją, visų pirma, remiant šiose srityse veikiančias visuomenines organizacijas.

210. ECRI pažymi, kad tam tikros iniciatyvos buvo skirtos kovai su diskriminacija ir buvo organizuojamos valdžios institucijų kartu su NVO. Pavyzdžiui, po ECRI trečiosios ataskaitos paskelbimo, TMID kartu su Žmogaus teisių stebėjimo institutu surengė, nuotraukų, darytų žymaus fotografo, parodą apie Lietuvos romų gyvenimą. Renginyje šoko Romų visuomenės centro moterų šokių grupė. Taip pat Lygių galimybių kontrolierė, bendradarbiaudama su vietos NVO bei valstybės pareigūnais surengė informuotumo didinimo projektą „Daugialypė diskriminacija iš arčiau“. Šios iniciatyvos kontekste buvo apmokyti NVO ir valstybės pareigūnai, taip pat buvo surengtas filmų festivalis skirtas informuotumui diskriminacijos tema didinti. Jis pritraukė 13 000 žiūrovų. Tačiau ECRI yra įsitikinusi, kad didesnę sinergiją gali sukurti darbas su nevyriausybinėmis organizacijomis, siekiant didinti visuomenės informuotumą rasizmo ir rasinės diskriminacijos temomis.

TARPINIO LAIKOTARPIO STEBĖSENOS REKOMENDACIJOS

Šių trijų rekomendacijų įgyvendinimui ECRI prašo teikti pirmenybę:

- ECRI rekomenduoja įsteigti tarpinstitucinę organizaciją romų klausimams, kuri koordinuotų tų institucijų veiksmus, kurios yra atsakingos už Romų integracijos programų įgyvendinimą. Turėtų ir toliau ypač stiprėti koordinavimas su Vilniaus savivaldybe. ECRI taip pat rekomenduoja, kad valdžios institucijos užtikrintų pakankamą finansavimą Romų integracijos programai.
- ECRI rekomenduoja, kad Lietuvos valdžios institucijos ir toliau dėtų pastangas organizuodamos mokymus policijos pareigūnams, teisininkams, teisėjams ir prokurorams apie nuostatų prieš rasizmą, rasinę diskriminaciją įgyvendinimą ir kad mokymai būtų organizuojami nuolat, o ne vieną kartą. ECRI taip pat rekomenduoja atkreipti ypatingą dėmesį į mokymus apie naujai priimtą Baudžiamojo kodekso nuostatų, ypač šių straipsnių: 60 ir 170, 170 (1), 170 (2) ir 312, įgyvendinimą.
- ECRI rekomenduoja Lietuvos valdžios institucijoms nedelsiant priimti įstatymo projektą, kuris reglamentų, kad socialinė parama būtų teikiama ir asmenims, kuriems yra suteikta laikinoji apsauga. ECRI taip pat rekomenduoja, kad būtų įtraukta nuostata, kuria sveikatos paslaugų finansavimas būtų garantuojamas visiems asmenims, kuriems yra suteikta laikinoji apsauga.

ECRI atliks šių trijų rekomendacijų įgyvendinimo tarpinio laikotarpio stebėseną ne vėliau nei po dvejų metų po šios ataskaitos paskelbimo.

BIBLIOGRAFIJA

Šioje bibliografijoje išvardyti pagrindiniai spausdinti šaltiniai, kuriais buvo naudotasi nagrinėjant situaciją Lietuvoje: jos nereikia laikyti išsamiu visų informacijos šaltinių, kuriuos ECRI turėjo rengiant šią ataskaitą, sąrašą.

European Commission against Racism and Intolerance (ECRI)

1. Third Report on Lithuania, 21 February 2006, CRI(2006)2
2. Second report on Lithuania, 15 April 2003, CRI(2003)5
3. Report on Lithuania, September 1997, CRI(97)56
4. General Policy Recommendation No. 1: Combating racism, xenophobia, antisemitism and intolerance, October 1996, CRI(96)43
5. General Policy Recommendation No. 2: Specialised bodies to combat racism, xenophobia, antisemitism and intolerance at national level, June 1997, CRI(97)36
6. General Policy Recommendation No. 3: Combating racism and intolerance against Roma/Gypsies, March 1998, CRI(98)29
7. General Policy Recommendation No. 4: National surveys on the experience and perception of discrimination and racism from the point of view of potential victims, March 1998, CRI(98)30
8. General Policy Recommendation No. 5: Combating intolerance and discrimination against Muslims, April 2000, CRI(2000)21
9. General Policy Recommendation No. 6: Combating the dissemination of racist, xenophobic and antisemitic material via the Internet, December 2000, CRI(2001)1
10. General Policy Recommendation No. 7: National legislation to combat racism and racial discrimination, February 2003, CRI(2003)8
11. General Policy Recommendation No.8: Combating racism while fighting terrorism, June 2004, CRI(2004)26
12. General Policy Recommendation No.9: The fight against antisemitism, September 2004, CRI(2004)37
13. General Policy Recommendation No.10: Combating racism and racial discrimination in and through school education, March 2007, CRI(2007)6
14. General Policy Recommendation No.11: Combating racism and racial discrimination in policing, October 2007, CRI(2007)39
15. General Policy Recommendation No.12: Combating racism and racial discrimination in the field of sport, March 2009, CRI(2009)5

Other sources

16. Lithuanian Migration Department, Asylum Seekers and Refugees, Annual Report 2009
17. Lithuanian Migration Department, Asylum Procedures in the Republic of Lithuania in 2009
18. Lithuanian Migration Department, Questionnaire of the asylum seeker
19. Lithuanian Department of Statistics, Population and housing census of the Republic of Lithuania 2011, Questionnaire (one-off)
20. Office of the Equal Opportunities Ombudsman, Annual Report 2009
21. Office of the Equal Opportunities Ombudsman, Annual Report 2005
22. European Committee of Social Rights, Conclusions 2009 (LITHUANIA), Articles 3, 11, 12, 13 and 14 of the Revised Charter, January 2010
23. European Committee of Social Rights, Conclusions 2008 (LITHUANIA), Articles 1, 9, 10, 15, 18, 20, 24 and 25 of the Revised Charter, November 2008
24. Second Report submitted by Lithuania pursuant to Article 25, paragraph 1 of the Framework Convention for the Protection of National Minorities, 3 November 2006, ACFC/SR/II(2006)007
25. Commissioner for Human Rights of the Council of Europe, Memorandum to the Lithuanian Government, Assessment of the progress made in implementing the 2004 recommendations of the Council of Europe Commissioner for Human Rights, 16 May 2007, CommDH(2007)8

26. United Nations Committee on the Elimination of Racial Discrimination, Reports submitted by States parties under article 9 of the Convention, Fourth and fifth periodic report due in 2008, Lithuania, 14 June 2010, CERD/C/LTU/4-5
27. United Nations Committee on the Elimination of Racial Discrimination, Consideration of reports submitted by States parties under article 9 of the Convention, Concluding observations, Lithuania, 21 March 2006, CERD/C/LTU/CO/3
28. United Nations Committee on the Elimination of Racial Discrimination, Information provided by the Republic of Lithuania on the implementation of the concluding observations of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination, 24 May 2007, CERD/C/LTU/CO/3/Add.1
29. United Nations Human Rights Council, Report of the Special Rapporteur on contemporary forms of racism, racial discrimination, xenophobia and related intolerance, Doudou Diène, Addendum, Mission to Lithuania, A/HRC/7/19/Add.4, 7 February 2008
30. European Commission, Discrimination in the EU 2009, Eurobarometer 71.2, Results for Lithuania, June 2009
31. Address by Ambassador Janez Lenarčič, Director of the Organisation for Security and Co-operation in Europe (OSCE) Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR), Launch of Teaching Tools to Combat Anti-Semitism for Lithuanian Secondary Schools, OSCE/ODIHR, Vilnius, 2 July 2009
32. OSCE/ODIHR, Hate Crimes in the OSCE Region – Incidents and Response, Annual Report for 2009, July 2010
33. European Union Agency for Fundamental Rights (FRA), Anti-Semitism, Summary overview of the situation in the European Union 2001-2008, FRA Working Paper, February 2009
34. FRA, Detention of third-country nationals in return procedures, Thematic Report, September 2010
35. FRA, The duty to inform applicants about asylum procedures: The asylum-seeker perspective, Thematic Report, September 2010
36. FRA, Access to Effective Remedies: The asylum-seeker perspective, Thematic Report, September 2010
37. FRA, EU-MIDIS, European Union Minorities and Discrimination Survey, Data in Focus Report 5: Multiple Discrimination, February 2011
38. FRA National Focal Point (Raxen) – Lithuania, Centre of Ethnic Studies, Institute for Social Research, Complementary data collection, 5 November 2009
39. Amnesty International, Report 2009 – Lithuania
40. European Network against Racism (ENAR), Shadow Report 2008, Racism in Lithuania, Gediminas Andriukaitis, Lithuanian Centre for Human Rights, October 2009
41. ENAR Shadow Report 2009-2010, Racism in Lithuania, Gediminas Andriukaitis and Nerijus Kliukas, Lithuanian Centre for Human Rights, March 2011
42. European network of legal experts in the non-discrimination field, Executive Summary, Country Report Lithuania 2008 on measures to combat discrimination, Gediminas Andriukaitis
43. European network of legal experts in the non-discrimination field, Report on measures to combat discrimination, Directives 2000/43/EC and 2000/78/EC, Country Report 2008, Lithuania, Gediminas Andriukaitis, State of affairs up to 31 December 2008
44. Human Rights Monitoring Institute, Human Rights in Lithuania 2007-2008 Overview, Vilnius 2009
45. Lithuania RAXEN National Focal Point, Thematic Study, Housing conditions of Roma and Travellers, March 2009, Centre of Ethnic Studies Institute for Social Research
46. The Holocaust in the Baltics (<http://www.holocaustinthebaltics.com>), Antisemitism, Racism, Homophobia in 2008, 2009 and 2010, various articles and posts
47. The Stephen Roth Institute for the Study of Antisemitism and Racism, Baltic States 2008/9, Republic of Lithuania
48. US Department of State, 2009 Human Rights Report- Lithuania, 11 March 2010

49. US Department of State, 2008 Human Rights Report - Lithuania, 25 February 2009
50. Baltic News Service, Seven foreign ambassadors express dissatisfaction over antisemitism in Lithuania, 25 November 2010
51. The Guardian, "The threat of Baltic ultra-nationalism", Efraim Zuroff, 3 April 2010
<http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2010/apr/03/baltic-far-right-eu>
52. The Washington Times, Mariaschin: Lithuania's new Jewish concerns, 20 July 2008

